

BYSTRICKÝ PERMON

Banskobystrická revue pre popularizovanie vedy, umenia a cestovného ruchu

Ročník X.

Číslo 2.

Jún 2012

SYNOVIA JÁNA THURZU

30. apríla 2012 sme si pripomenuli 575. výročie narodenia Jána Thurzu, ktorý nezmazateľne vstúpil nielen do banskobystrických či slovenských dejín ako jeden zo zakladateľov Thurzovsko-fuggerovskej mediarskej spoločnosti (TFMS). Táto počas svojej existencie v rokoch 1494 – 1548 sídlila v Banskej Bystrici a ovládla celosvetovú ťažbu, spracovanie a export medi.

Na stránkach nášho časopisu sme sa niekoľkokrát venovali významu tejto spoločnosti, ako aj životu a činnosti Jána Thurzu, pritom minimálnu pozornosť sme venovali synom Jána Thurzu, ktorí úspešne pokračovali tam, kde ich otec prácu nedokončil.

Z piatich synov Jána Thurzu Ján a Stanislav boli vysokými cirkevnými hodnosťarmi. Ján biskupom vo Wroclavi a Stanislav v Olomouci.

Nástupcom Jána Thurzu v rodine i v mediarskej spoločnosti sa postupne stal jeho druhý syn z prvého manželstva Juraj Thurzo, narodený v Krakove 26. 3. 1467. (O jeho osobe bližšie na str.3.)

Jozef Ďuriančík

HISTORICKÉ ZÁHADY Z OKOLIA BANSKEJ BYSTRICE

JASKYŇA HORNÁ TÚFNA

Horná Tufňa vchod

V 19. storočí, hlavne v jej druhej polovici, nadišla doba akéhosi moderného osvietenstva. Akoby šibnutím čarovného prútika sa na každom úseku verejného života objavili ľudia, ktorí boli ochotní bez ohľadu na čas a prekážky hlavne finančného rázu uskutočňovať smelé ciele a plány, na ktorých i dnešná generácia má čo obdivovať. Popri výstavbe škôl či zakladaní knižníc vzišla i potreba zakladania múzeí, zakladania vedeckých i spoločenských organizácií. V skromných podmienkach tej doby bola založená aj spoločnosť pre spoznávanie svojho blízkeho alebo i vzdialenejšieho okolia a propagovanie jej krás a histórie jednotlivých lokalít A Magyar Kárpát Egyesület – Maďarská karpatská spoločnosť, ktorú ešte aj dnes poznáme lepšie pod nemeckým názvom Karpathen Verein.

A bola to práve Karpatská spoločnosť, ktorá začala organizovať zájazdy za spoznávaním okolia a medzi týmito poznávacími zájazdmi vždy dominovala jaskyňa Horná Tufňa neďaleko Horného Harmanca.

Pokračovanie na strane 2.

POHOSTINSKÉ ZARIADENIA A ZÁBAVNÉ PODNIKY AKO MIESTA SPOLOČENSKEJ KOMUNIKÁCIE

(1. časť)

Medzivojnové obdobie v prvej Československej republike je v literatúre, ale aj v spomienkach žijúcich pamätníkov opisované ako obdobie tolerance, znášanlivosti a demokratického pluralizmu. Spomienky informátorov sú neraz poznačené nostalgiou za demokratickosťou režimu, ale aj rokmi mladosti, s ktorými sa spájajú väčšinou pozitívne skúsenosti (Luther 1993:16). I keď aj toto obdobie malo svoje úskalia a nemožno ho idealizovať, skutočnosťou ostáva, že v novom štáte žili vedľa seba príslušníci rôznych etník, hovoriaci niekoľkými jazykmi, vyznávajúci rozdielne náboženstvá a patriaci k rôznym sociálnym skupinám a vrstvám.

Banská Bystrica patrila v medzivojnovom období k malým mestám s približne 11 000 obyvateľmi. Väčšina obyvateľov mesta sa hlásila k slovenskej národnosti (77 %), 10% k maďarskej, 4% k nemeckej, 7% k židovskej a zvyšok k ostatným národnostiam. Z hľadiska konfesie približne 60% obyvateľstva bolo rímsko-katolíckeho, 25% evanjelického a. v. a 10% židovského vierovyznania.

Z hľadiska sociálnej a zamestnaneckej štruktúry Banská Bystrica nebola robotníckym mestom, skôr mestom úradníckym a remeselnícko-obchodným, sídlom mnohých úradov a inštitúcií, centrom školstva, kultúry a športu.

Významnými strediskami spoločenského života mesta v sledovanom období boli hostince, krčmy, reštaurácie, kaviarne, vinárne, pivárne, hotely, bary a iné podniky s podobným zameraním. Z archívnych materiálov sa dozvedáme, že v roku 1920 malo mesto na 10 689 obyvateľov až 64 hostincov a výčapných koncesii, v roku 1929 ich bolo už takmer sto.

Pokračovanie na strane 4.

Priečelie hotela Rak s masívnym nápisom

KOLUMBÁRIUM a Banská Bystrica

Z opýtaných niekoľko desiatok ľudí na otázku, čo je to kolumbárium, vedelo odpovedať len pár. Ostatní len nechápavo krútili hlavami a hľadali súvislosť medzi Kolumbusom a ďalekou Kolumbiou. Takže skúsme si to veľmi jednoducho a zrozumiteľne vysvetliť. Kolumbárium je vybudované pietne miesto pre ukladanie telesných pozostatkov nebožtíkov po kremácii pre kovovú urnu s ich popolom.

Pokračovanie na strane 7.

HISTORICKÉ ZÁHADY Z OKOLIA BANSKEJ BYSTRICE

JASKYŇA HORNÁ TÚFNA

Pokračovanie zo str. 1.

Túfne boli a aj sú dve: Horná Túfna a Dolná Túfna. Sú len kúsok od seba. Pozornosť však pútala jaskyňa Horná Túfna, 85 m dlhá priestorová jaskyňa, ktorá prešla do povedomia ľudí vďaka výskumom už od začiatku 19. storočia, ale spomína sa už aj omnoho skôr v súvislosti s Matejom Belom (1684 – 1749), ktorý dokázal neuveriteľným spôsobom rozdeliť svoj nie až tak dlhý život medzi život duchovný a vedecký. V roku 1728 ho navštívil známy osvieten-ský filozof, právnik a cestovateľ v jednej osobe Charles Louis Montesquieu, aby obdivoval u neho kosti, ktorým vtedy hovorili „dračie kosti“. Matej Bel bol častým návštevníkom spomínanej lokality, ale či aj kosti pochádzali odtiaľ, to sa už nedozvieme.

Vedci predpokladajú prislusnosť jaskyne k najmladšej dobe ľadovej – würm, aurignacký interstadiál s komplexom teplejších výkyvov s rozpätím absolútneho veku 40 tisíc až 31 tisíc rokov!

V roku 1838 počas vykopávok našiel Kristián Andrej Zipser (1783 – 1864), evanjelický učiteľ, ktorý je pochovaný v evanjelickom cintoríne, 270 kostí jaskynného medveďa (*Ursus spelaeus*), ktoré opísal a v roku 1842 vydal v nemeckej a maďarskej publikácii. Bol aj sprievodcom pre III. putovné stretnutie 170 uhorských lekárov a prírodovedcov, ktoré bolo v Banskej Bystrici v tom istom roku. Zipser bol prvým a zároveň najväčším propagátorom jaskyne Horná Túfna v odborných kruhoch. Na Zipsera popri jeho nespornej záslužnej práci však jeho nasledovníci nespomínali práve v najlepšom. Zipser totiž podľa nich tajne a za dobré peniaze odpredával najväčšie a najzdravšie kusy kostí jaskynných medveďov do zahraničných múzeí. A nemusel ani veľmi kopať, stačilo ich pozbierať.

Výskum i prieskum jaskyne robila potom aj celá plejáda význačných ľudí. V roku 1846 predkladá v ročenke Maďarskej vedeckej spoločnosti obsiahlu správu z „kostenných“ jaskýň Túfna jazykovedec, lekár a jaskyniar Balogh Pál (1794 – 1867), o ktorom u nás takmer nič nevieme! V ďalších rokoch to boli: Kornel Divald, Dr. Kormos Tivadar, Franczenau Ágost, Petricskó Jenő, Hornsitzky Henrich, Dr. Téglás Gábor, Karol Kiszely, profesor Ján Volko, A. Liebus, F. Schön, J. Bárta, L. Bánesz, Dropa, Skutil a ďalší. Medzi nimi aj Banskobystrická historická a archeologická spoločnosť v roku 1897. Franczenau a Petricskó našli kosti predhistorického medveďa i s mladými, ktoré sa úplne odlišovali už od dosiaľ známych a rovnako nevedeli identifikovať ani kosti predhistorického prežúvavca a predhistorického krtka. Niektorí z vedcov vyslovili aj domnienku, že jaskyňa tu zostala aj s uväznenými zvieratami od biblickej potopy sveta.

Po desaťročiach reklamy v odborných kruhoch sa o Túfnu začala zaujímať aj široká verejnosť. A tak Karpatská spoločnosť zorganizovala

výlet do jaskyne Dolná a Horná Túfna v nedeľu 3. augusta 1890. Išlo sa na vozoch do Horného Harmanca a odtiaľ potom peši. Účastnícky poplatok bol 2 zlatky na osobu. O jedlo a pitie sa postaral miestny hostinský Wágner.

Tieto spoznávacie výlety a zájazdy sa stali takmer pravidlom a každý kto v Banskej Bystrici niečo znamenal, si považoval za svoju povinnosť navštíviť a spoznať osobne toto historické miesto, ktoré v strednej Európe nemalo obdobu. A tak od jari do neskorého jesene cez harmaneckú dolinu hrkotali konské povozy za veselého smiechu, ale i spevu nových i staronových nášencov prírody. Obzvlášť si akcie pochvaľovali kočiši, veď im zase nejaká zlatka pribudla do kešene.

Prišlo vhod aj to, že v roku 1895 bol ustálený cirkevný i štátny sviatok deň Petra a Pavla. O program mali postarané i bystrické školy.

V roku 1898 navštívili jaskyňu Túfna poslucháči Baníckej akadémie z Banskej Štiavnice pod vedením banského radcu Ľudovíta Čecha. V roku 1903 bol skvelou príležitosťou k návšteve Túfnej 1. máj. Túfnu navštívili i poslucháči tureckej lesníckej univerzity, ktorí boli na študijnom pobyte v Banskej Bystrici.

V spomínaných aktivitách mal byť prelo-movým rok 1913. Vtedy sa zrodilo niekoľko zaujímavých nápadov s využitím niektorých jaskýň v blízkom okolí Banskej Bystrice. Medzi nimi bola i Horná Túfna, a to na prvom mieste. Zaniatený a horlivý propagátor jaskýň, hotelier Szász Károly, mimochodom majiteľ Hungárie, dal zhotoviť mapku oblasti s vyznačenými lokalitami, ich dostupnosťou a možným využitím. Odborné skupiny preverovali, čo sa kde dá a nedá urobiť. Kde je potrebné urobiť chodníky, prístupové cesty, lanovky. Szász dal iniciatívne budovať chodník na Hornú Túfnu. Široká verejnosť bola veľmi zvedavá a plné povozy výletníkov sa hrnuli aj v máji 1913 do Harmaneckej doliny za

spevu, smiechu a bezstarostnej veselosti. Rozprávania o stretnutiach s medveďmi však prerušil starší pán s novinami v ruke z 18. februára 1911, z ktorých užasnutým poslucháčom so slzami v očiach čítal, že magistrát mesta Kežmarok pre zadĺženosť mesta predáva Vysoké Tatry, časť ktorá je v jej lokalite za 2 milióny korún, lebo z príjmu veľhôr jej do pokladnice príde ročne len 12 000 korún. Niektoré slečny a dámy sa rozplakali.

Veľké priestory v jaskyni Horná Túfna boli z hľadiska perspektívy veľmi lákavé. Skonštovalo sa, že je tu priestor pre 25 tanečných párov, dobrá akustika, kde by mohla byť hudba, priestory pre netancujúcich a pre debatnú spoločnosť. O zariadenie priestorov by sa postaral sám mešťanosta. V novembri 1913 začne do Harmanca premávať vlak... Paráda. Bol tu však jeden problém. Výskum jaskyne odborníkmi ešte nie je ukončený. Ale to sa dá posúriť! A o rok tu bude koncert! A bude to koncert, aký ešte svet nevidel!

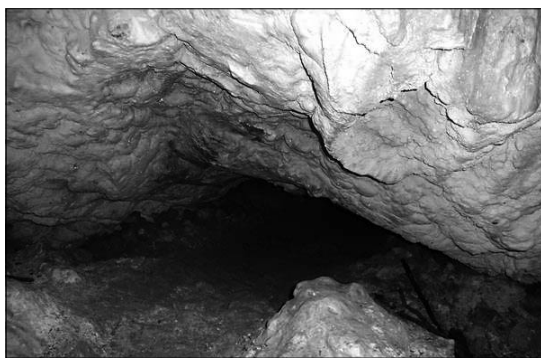
Aj bol. Sedem guliek v Sarajeve rozpútalo celosvetový koncert zbrani všetkého kalibru a celý svet mal o zábavu postarané na celé štyri roky.

Kristián Andrej Zipser

Horná Túfna

Horná Túfna

Dolná Túfna vchod

Michal Kiššimon

JURAJ THURZO - NAJSCHOPNEJŠÍ POTOMOK JÁNA THURZU

Nástupcom Jána Thurzu v rodine i v mediarskej spoločnosti sa postupne stáva jeho druhorodený syn Juraj, narodený v Krakove 26. 3. 1467. Po štúdiách v Nemecku a Taliansku je poverovaný najdôležitejšími úlohami v rodine. Spolu s otcom figuruje v roku 1494 pri podpise predbežnej a v roku 1495 aj zakladajúcej zmluvy mediarskej spoločnosti Ungarischer Handel so sídlom v Banskej Bystrici. V roku 1487 sa stal krakovským, 1489 norimberským, 1494 levočským mešťanom. Následne banskobystričským, kremnickým a nakoniec ausburským mešťanom. Od roku 1505 kremnickým komorským grófom a zvolenským županom. Za manželku si vybral dcéru obchodného partnera Ulricha Fuggera Annu, ktorá mu porodila troch synov a dve dcéry.

Otcove aktivity na začiatku 16. stor. v Krakove a Sedmohradsku prinútili Juraja opustiť rodinné prostredie a natrvalo sa venovať vedeniu mediarskeho podniku a kremnickej mincovni.

Po prvýkrát sa iniciála Jurajovho mena Georg – „G“ objavuje na denároch Vladislava II. (1490 – 1516) v roku 1505 a na zlatých minciach v roku 1509. Sám seba označil komorským kremnickým grófom v roku 1507 v liste napísanom v banskobystričskom sídle TFMS – dnešnom Thurzovom dome Námestie SNP č. 4.

Po otcovej smrti (1508) preberá aj vodcovstvo v rodine a situácia mu veľkú popasovať sa s problémami odvodnenia zlatonosných baní v Sedmohradsku a zabezpečit' z poľského Olkuszu dodávky olova pre celú stredoslovenskú banskú oblasť. Vlhké prostredie pri Baia Mare ovplyvnilo aj jeho zdravotný stav, na rozdiel od svojho otca prežil smrtonosnú epidémiu a geniálny nápad svojho predka s odvodnením zlatonosných baní dokončil. 13. 3. 1513 o tom napísal Pamätný spis pre panovníka s odporúčením výrazne zvýšiť financovanie objektu a zabezpečiť kvalifikovaných odborníkov zo stredoslovenskej banskej oblasti. Hoci Fuggerovci podporili neistý podnik jednorazovo dotáciou vo výške 3 000 zl. a panovník každoročným príspevkom 3 500 zl., boli zlaté bane v Sedmohradsku pre TFMS hlboko stratové, pričom celková výška deficitu predstavovala 21 533 florénov a 66 1 denárov. Napriek tomu musel Juraj na nátlak kráľa prevádzkovať stratový podnik aj v roku 1514. Príčinu možno hľadať v problémoch TFMS, ktoré rodine Fuggerovcov spôsobovali konkurenčné obchodné domy v Norimbergu. Zástupcovia mesta Norimberg sa v roku 1511 sťažovali u Vladislava II. na nekvalitné dukáty kremnickej mincovne bez predloženia rukolapných dôkazov. V týchto intenciách pokračuje v roku 1514 kutnohorský mešťan Žigmund Vencelík (Kutná Hora bola obchodným partnerom Norimbergu v európskom obchode s meďou), ktorý ponúkol Vladislavovi II. 30 tisíc zl. za prenájom kremnickej mincovne vrátane prevzatia TFMS. Navyše obvinil Thurzovskú a Fuggerovskú rodinu z

neodovzdávania urbury kráľovi z vyťaženej meďi. Kráľ reagoval na vzniknutú situáciu vytvorením vyšetrovacej komisie a predĺžením Jurajovho pôsobenia v Baia Mare o jeden rok.

Juraj Thurzo odpovedal listom kráľovi, kde okrem iného uviedol: „... keby jeho otec nebol dostal od kráľa a uhorských magnátov privilégium slobodne nakladať so striebrom scedením z banskobystrickej čiernej meďi, neboli by Thurzovci budovali v Banskej Bystrici scedzovacie huty, pretože by sa im takéto podnik vôbec nevyplácal.“ Ďalej za rok 1514 vyhotovil výkaz o hospodárení kremnickej komory, ktorá v tom roku hospodárila so stratou 4 500 zl. Nakoniec pohrozil kráľovi odstúpením z prenájmu komory po predchádzajúcim vrátení kráľovským dlhov v sume 90 tisíc zl. Jediný ústupok voči Vladislavovi II. spočíval vo zvýšení nájomného za kremnickú komoru z pôvodných 14 na 15 tisíc zl. Kráľ vedomý si finančnej závislosti od oboch rodín rozhodol v prospech TFMS. 13. 3. 1516 nastúpil na uhorský trón po smrti Vladislava II. nedospelý Ľudovít II. (1516 – 1526), za ktorého moc v krajine prevzala kráľovská rada.

Oporou thurzovskej rodiny na kráľovskom dvore zostáva naďalej vedľa kardinála Tomáša Bakócza veľkvaradínsky biskup a kráľovský pokladník Juraj Satmári, ktorého neter Anna sa stala manželkou Alexeja Thurzu. V tomto čase po boku Juraja Thurzu už vystupujú jeho nevlastní bratia Alexej a Ján Václav, jednak vo vedení mediarskej spoločnosti, i v kremnickej mincovni. Po odrazení útokov Norimberčanov musia Thurzovci čeliť tlaku banských miest – Banskej Bystrici a Kremnici.

Pokiaľ spor s banskobystričským magistrátom o ekonomickú nezávislosť TFMS doviedol Alexej v roku 1519 do víťazného konca, zápas s Kremnicou už taký úspešný nebol. Konflikt vznikol kvôli ceste spájajúcej Kremnicu s Turcom a Liptovom. Thurzovci využívali pre spojenie s Turcom kratšiu, nimi vybudovanú novú cestu cez Malý Štúrec, s čím Kremničania nesúhlasili. Thurzovci im ponúkli 50 zl. ročne ako odstupné za využívanie vlastnej cesty. Nakoniec sa Thurzovci vzdali strategického panstva Háj, na ktorom vyúsťovala cesta do Turca v prospech mesta Kremnica.

Juraj po roku 1516 čoraz viac poveruje mladšieho Alexeja úlohami v mediarskom podniku. Od Hardeggovcov kupuje panstvo Grafenegg v Rakúsku. V roku 1517 sa natrvalo usadzuje v rodinnom sídle v Ausburgu. Napriek tomu, že oficiálne písomné pramene uvádzajú Juraja Thurzu vo funkcii kremnického komorského grófa v rokoch 1509 – 1520, na uhorských minciach sa Alexejovo „A“ popri Jurajovom „G“ objavuje v roku 1519. V tom istom roku oznamuje Jakubovi Fuggerovi ukončenie aktívnej obchodnej činnosti.

Najschopnejší potomok Jána Thurzu zomiera predčasne v kruhu svojich najbližších vo veku 54 rokov 19. 3. 1521.

Jozef Ďuriančík

EPIZÓDA JEDNÉHO LIEKU Z BIOTIKY

Keď sa začala Biotika stavať vedelo sa, že sa tu nebude vyrábať iba „záračný liek“ penicilín ale aj ďalšie antibiotiká. A skutočne. Objav penicilínu, akoby otvoril dvere do sveta antibiotík. V tesnom „závese“ za penicilínom sa začal u nás, ale aj vo svete vyrábať streptomycín. Známy bol už od roku 1944. Patrí do skupiny aminoglykozidov, produkujú ho baktérie *Streptomyces griseus*. Najväčšou výhodou streptomycínu bolo, že to bol prvý liek, ktorý dokázal účinne liečiť TBC.

Pre nové antibiotikum sa v Biotike začal stavať nový výrobný závod s označením P3. Výstavba však viazla už v dodávkach materiálu a termín dokončenia sa odďaľoval. Nakoniec bol materiál na stavbu dodaný postupne od 31. augusta 1957, následne sa stavba začala realizovať už v septembri. Zdržanie stavby ohrozilo plán plnenia investičného rozpočtu a tak ministerstvo, aby tento plán dodržalo, odvieďlo 9.500.000,- Kčs na iné stavby, všetky na území Čiech, napríklad na výstavbu ošetrovacieho ústavu v rámci projektu výstavby priehrady Nostitz alebo pre kotelňu v Rychnove nad Kněžnou. Táto suma predstavovala 50% všetkých investičných nákladov pre Biotiku v roku 1957. Nakoniec sa podarilo novú výrobu dostavať. Takto si na ňu spomína Ing. Alžbeta Tichá:

Zariadenie bolo nové, moderné, malo síce svoje začiatkové muchy, no ale to sa všetko upravilo, bola to veľmi krásna výroba. My sme streptomycín spracovávali do konečnej formy - prášku, ktorý sa potom rozplňal.

Bola to ale kampaňovitá výroba, takže sme robili ja neviem pol roka, potom sme chvíľu stáli, potom sa to zase začalo a takto sme robili, až nakoniec sa v rámci RVHP výroba streptomycínu odovzdala východným Nemcom.

Streptomycín sa vyrábala približne od augusta 1959 do augusta 1960 vo výrobnom závode P3 v časti „A“, kde bola fermentácia a finalizoval sa na tzv. sterilnej koncovke. Potom bola jeho výroba v rámci krajín združených v RVHP odstúpená v prospech NDR do podniku v Jene. (Niektoré zdroje uvádzajú, že to bolo ZSSR). Celkovo sa v roku 1960 v Biotike vyrobilo 93,5 t streptomycínu.

O streptomycíne sa rozprávalo ešte dlho. Medzi ľuďmi sa rozšírila fáma, že liek sa prestal vyrábať preto, lebo spôsoboval slepotu. Nebola to pravda. Skutočnosť bola omnoho jednoduchšia – politika. Čo soudruzi v NDR so streptomycínom urobili – to je už iný príbeh. V našej priemyselnej farmaceutickej histórii si však streptomycín svoje miesto vydobyl. Predstavuje síce krátku ale významnú epizódu v jej dejinách.

Richard R. Senčák

Zdroje:

NA P. Zn. fondu: MZd, Fond: Ministerstvo zdravotníctví ČSR, Praha, Sig.: Km. č. 2/1958. Zpráva o plnění plánu investic do konce měsíce listopadu 1957.

TICHÁ, Alžbeta. Banská Bystrica. 14. mája 2008. 16:45 až 19:15 hod. SEČ. [Nahrávka: DW_A0069.wav], cit. čas záznamu 1:00 – 1:49 min. [Redakčne upravené.]

POHOSTINSKÉ ZARIADENIA A ZÁBAVNÉ PODNIKY AKO MIESTA SPOLOČENSKEJ KOMUNIKÁCIE

Početné pohostinské zariadenia rôznej kategórie boli situované hlavne na Masarykovom námestí (dnešné Námestie SNP) a v priľahlých uliciach. Na námestí sa veľkej obľube návštevníkov tešila vináreň Šestka, čo dokumentujú aj dobové Hronské noviny: „*Je pozoruhodné, že do domu číslo 6 nájdú cestu nielen občania domáci, ale temer i všetci cudzinci a to i bez sprievodčieho. Tu v tomto dome schádzajú sa vyznávači všetkých vyznaní, príslušníci všetkých národností, politických organizácií a všetkých stavov. Žid i kresťan, proletár i buržoa, kvetúca a i značne odkvetlá mládež. Tu ukojujú túhu po kultúre, vede a práci tí najsmädnejší. Tu bije srdce kultúrneho i nekultúrneho banskobystrického života*“ (Hronské noviny, 28. 1. 1923). V Šestke hrávala živá hudba, väčšinou husle alebo klavír na počúvanie.

Na náprotivnej strane námestia sa nachádzali dva hotely. V susedstve Benického domu bol hotel a kaviareň u Freiwirtha, neskôr u Wagnera, kde sa schádzala „lepšia – nobl spoločnosť“, najmä Maďari a Židia. Hral sa tu biliard, čítali noviny – zväčša nemecké a maďarské, popíjala káva. V lete bola na chodníku pred kaviarňou umiestnená letná terasa, kde sedávali stáli zákazníci – štamgasti. Večer tu pravidelne do tanca hrávala cigánska hudba, od 30. rokov aj jazzové kapely, prevažne české, ktoré si majiteľ najímali na ročnú zmluvu.

Poniže Wagnera v dome č. 15 sa nachádzal hotel a reštaurácia U Raka. Názov dostal podnik po pôvodnom majiteľovi Georgovi Krebsovi (Krebs – nem. rak), ktorý žil v dome v 16. storočí. Hotel bol označený veľkým svetelným nápisom a rakom na priečelí, ktorý návštevníci Banskej Bystrice, prichádzajúci vlakom, mohli vidieť už od malej stanice pohľadom cez Národnú ulicu. Hneď na stanici vítali a lákali návštevníkov hoteloví portáši – nosiči kufrov, ktorí vykrikovali: „Hotel Rak, Hotel Wagner“. Hotel U Raka mal dobrú reštauráciu, v lete aj záhradu, umiestnenú vo dvore, kde sa schádzala rôznorodá spoločnosť najmä zo stredných vrstiev. Najslávnejším hosťom hotela bol Ludovít Štúr, ktorý tu bol ubytovaný v roku 1849 pri svojej návšteve Banskej Bystrice.

Na homom konci námestia sa nachádzali dve kasína. V židovskom kasíne sa stretali príslušníci stredných a vyšších vrstiev, zväčša obchodní partneri a intelektuáli. Vstup bol povolený členom kasína a ich hosťom, konfesia a etnická príslušnosť neboli pri tom rozhodujúce, ako by napovedal názov podniku. Páni hrávali karty, debatovali, popíjali kávu či víno a uzatvárali obchody. Nejednu kartár tu pri taroku či „preferanci“ prehrával celý svoj majetok...

Banskobystrické alebo Mestské kasíno patrilo k najstarším spolkom v Banskej Bystrici, založeným v roku 1837 ako Neusohler Bürger Erholungsverein s cieľom „združovať k príjemnému spoločenskému životu všetkých občanov bez rozdielu náboženstva, národnosti a povolania.“ V poprevratových rokoch bolo kasíno jediným kultúrno-spoločenským strediskom Slovákov a Čechov, kde panovala svornosť a spolupráca (Pohronský hlásnik 9.1.1938). Kasíno sa nachádzalo v rohovej budove v hornej časti námestia, v ktorej sídlila sporiteľňa, po vojne rozhlas a Gastrocentrum. Konali sa tu rôzne kultúrno-spoločenské, vzdelávacie a zábavné podujatia s možnosťou občerstvenia. Schádzali sa tu

príslušníci stredných a vyšších vrstiev vrátane českej inteligencie.

Nedaleko Masarykovho námestia na rozhraní Hornej a Súdobnej ulice postavili v roku 1896 na mieste bývalej Hornej brány budovu sporiteľne, v ktorej o rok neskôr otvorili kaviareň Hungária. Bystrickí páni navštevovali kaviareň najmä s cieľom zahrať si biliard. Večer tu hrávala hudba, istý čas vojenská hudba z Lučenca pod vedením Franza Lehára (Báziľik 1995: 10). V lete sa sedávalo v orgovánovom sade pred reštauráciou.

Najreprezentatívnejším hotelom s kaviarňou a reštauráciou bol Národný dom, ktorý bol postavený v Národnej ulici roku 1929 podľa návrhu architekta Emila Belluša po takmer 20-ročnom úsilí a sporoch medzi mestským zastupiteľstvom a staviateľmi. Súčasťou Národného domu bolo divadlo so špičkovým technickým vybavením a vynikajúcou dekoráciou. V Národnom dome sa schádzala banskobystrička smotánka a bohéma – spisovatelia, výtvarníci, hudobníci, lekári i „fiskáli“. Chodilo sa sem v spoločenskom oblečení. Prvotriedna obsluha, čašníci vo frakoch, čistota a úslužnosť boli samozrejmosťou. Hneď po otvorení v roku 1929 však dobová tlač pri-
náša aj kritiku:

„V hoteli a kaviarni Národného domu čašníci len maďarsky hovoria, slovenských a českých novín ani nedostaneš, len maďarských. Aj vrátnik víta po maďarsky!“

(Pohronský hlásnik 26. júla 1929.)

Údaj prezrádza, že ešte jedenásť rokov po vzniku prvej ČSR pretrvávalo v meste maďarónstvo, pre Bystricu dosť príznačné. V Národnom dome sa konali početné spoločenské podujatia – tanečné večierky a tzv. five o'clocky v „dancing kaviarni“ (v malej dvorane). Najslávnejšie boli honosné reprezentačné plesy. Plesy boli vrcholnými spoločenskými udalosťami zimnej fašiangovej sezóny. Boli odrazom sociálnej, etnickej, náboženskej, profesionálnej, stavovskej i záujmovej diferenciácie mestského obyvateľstva. Najčastejšie boli organizátormi plesov zamestnanecké a profesijné skupiny. V medzivojnovej Bystrici boli najvyhľadavanejšie lesnícke, živnostenské a úradnícke plesy. Už na ich skladbe vidieť, ktoré profesie boli v meste silne zastúpené. Preslávené boli aj plesy Zväzu československých dôstojníkov. Bohatú plesovú aktivitu vyvíjali stavovské a záujmové organizácie a spolky. Známe boli ohňohasičské plesy, bály študentských akademických spolkov a športových klubov.

Podujatia mali často benefičný charakter – výťažok z plesu šiel na podporu sirotincov, chudobincov, školstva alebo na novú výstavbu. Napr. v roku 1930 zorganizovali humánne spolky Živena, Spolok ČSČK, Židovský ženský spolok a Jednota katolíckych žien reprezentačný ples v Národnom dome pod protektorátom a za osobnej účasti dr. Alice Masarykovej „v prospech ošatenia a stravovania chudobných dielok.“ Práve humánne ciele zbližovali v meste príslušníkov rôznych konfesií, sociálnych skupín a profesií.

Alexandra Bitušiková

Budova Hungárie s parkom, 15. 9. 1897 v nej otvorili hotel a kaviareň

Reštaurácia v zadnej časti domu na Námestí SNP č. 2 v 20. rokoch minulého storočia

DOM V DOLNEJ ULICI Č. 29

s domovým znamením Mateja Klinglschlagera

Z pripravovanej publikácie Domy starej Banskej Bystrice II, ktorá je venovaná Dolnej ulici, Vám ponúkame skrátený príspevok o dome č. 29.

Dnes dvojpodlažný dom v Dolnej ulici číslo 29 (staré číslo 46) bol až do začiatku 30. rokov 17. stor. prizemný s dvoma oknami do ulice a s dvorom na spodnej strane parcely. Poniže tohto domu bola až do druhého desaťročia 17. stor. voľná plocha, na ktorej pred r. 1614 postavili dnešný dom č. 31. Po r. 1631 dal dom č. 29 prestavať jeho vtedajší majiteľ Matej Klinglschlager. V tomto období zastavali prechod – dvor domu, ktorý zaklenuli hrebienkovou križovou klenbou a dostavali prvé poschodie. V priebehu 19. stor. v zadnej časti parcely pristavali dvorové krídlo domu.

Najstarším známym majiteľom dnešného domu č. 29 bol kováč Štefan Schmidt, ktorý je uvedený v zozname vlastníkov z 13. júla 1526. Spolu s ním tu v tomto období býval v podnájme Matej Kandler. V r. 1529 už Štefan Schmidt nežil, keďže majiteľkou domu bola jeho ovdovená manželka (Steffan Schmidin). O tri roky neskôr v mestských záznamoch ako vlastník domu opäť figuruje Štefan Schmidt – pravdepodobne jej syn. V r. 1540 alebo v r. 1541 si Š. Schmidt mladší kúpil na tejto strane ulice od hrnčiara Martina Toppera dom č.

35/1, pretože svoj dom musel predať. O tejto skutočnosti svedčí i dobový záznam, v ktorom sa okrem iného píše: „... Štefan Schmied bol nútený predať svoj dom v Špitálskej ulici... pôvodne ho chcel predať za 118 florénov nejakému ľahkovážnemu hýrivcovi, s ktorým už uzavrel aj zmluvu, ale vďaka pánovi Sieglerovi* a mestskému porotcovi sa našiel iný kupec so svojou ženou... Schmieda potešilo, že zmluva bola neplatná a na kúpu tohto domu títo boli prijatí...“

Spomínanými kupcami Schmidtovho domu boli manželia Fleischerovci, keďže v r. 1542 je v daňových záznamoch ako jeho majiteľ uvedený Stanislav Fleischer, ktorý predtým vlastnil na tejto strane ulice dom č. 41. V tomto období tu žil v podnájme tesár Bartoš Cimerman. V r. 1566 už Stanislav Fleischer nežil. Ako majiteľka domu je uvedená jeho ovdovená manželka (Stentzell Flaischerin). Spolu s ňou tu zdanili Petra Leonarda – možno jej zaťa, ktorý bol i spolumajiteľom domu. P. Leonard je v r. 1570 – 1577 doložený ako člen vonkajšej mestskej rady. V r. 1572 v dome žil aj Michal Leonard – asi Petrov syn, a tiež zlatník Baltazár Gross. O dva roky neskôr (1574) je v mestských registroch pri tomto dome ako majiteľ uvedený len Peter Leonard. V r. 1576 však dom opäť vlastnila vdova Fleischerová. V nasledujúcom roku alebo v r. 1578 sa novým majiteľom domu stal bývalý podnájomník Baltazár Gross a o deväť rokov neskôr (1587) je ako vlastník domu uvedený tiež už spomínaný Michal Leonard. Od r. 1588 bol dom majetkom Joachima Riemera**, ktorý ho však po necelých troch rokoch predal Klementovi Schlessingerovi.

V daňových registroch z r. 1603 – 1614 je ako majiteľ dnešného domu č. 29 uvedený debnár Ján Binder. Po ňom dom vlastnil Ján Frey, ktorý sa však pred r. 1631 presťahoval na opačnú stranu ulice, kde si kúpil dom č. 40. Novým majiteľom domu č. 29 sa po Jánovi Freyovi stal mešťan s trochu netradičným priezviskom Matej (Mathiaß) Klinglschlager (i Klienglschager, Klinglschlag). V tomto období bolo ešte celkom bežné, že priezvisko bolo buď povolaním jeho nositeľa, alebo to bola jeho prezývka. Do tejto skupiny patril aj Matej Klinglschlager, ktorý bol pravdepodobne telesne postihnutý. Vzhľadom na svoj hendikep bol pri chôdzi nútený ako oporu používať paličku. Tým, že vtedajšie ulice mesta boli zväčša dláždené tzv. žabicami (riečnymi okruhliakmi), jeho palička pri chôdzi vydávala cingajúci (klingajúci) zvuk, čo samozrejme nemohlo ujsť pozornosti okoloidúcich. Takto asi vznikla pre Mateja prezývka Klinglschlager (cingajúca palička), ktorá sa stala jeho oficiálnym priezviskom. Matej Klinglschlager sa pravdepodobne pre niektorých spolu mešťanov stal zdrojom nemiestnych žartov čo mu samozrejme vadilo a preto sa rozhodol, že všetkým posmievačom dá jasnú odpoveď. Keď okolo r. 1631 prestavovali jeho dom, dal si nad vchodovou bránou umiestniť kamenný reliéf, na ktorom je zobrazený fantastický vták s telom pretvoreným na ľudskú hlavu, pričom zobák vtáka

– otočený oproti tvári, drží dotýčnej osobe stlačený nos. Takto sprostredkovane ale jasnou symbolikou dal vtedajší majiteľ domu Matej Klinglschlager všetkým posmievajúcim sa najavo, že by sa v prvom rade mali starať o seba a aby jemu (telesne postihnutému) dali pokoj.

Po Matejovi Klinglschlagerovi sa majiteľom domu stal Jakub Brezniansky, ktorý figuruje ako jeho vlastník v mestských záznamoch z r. 1647 – 1652. J. Brezniansky predtým žil v podnájme na opačnej strane ulice v dome č. 22. V prvej polovici 70. rokov bol vlastníkom domu Gašpar Homola. Spolu s ním tu žili dvaja nájomníci: Samuel Košický a Ján Chladný. Gašpar Homola bol i členom tzv. volenej obce, z ktorej ho však v r. 1676 pri rozsiahlych

„čistkách“ nariadených priamo viedenským kráľovským dvorom spolu s ďalšími piatimi evanjelikmi slovenskej národnosti vylúčili. Po Gašparovi Homolovi sa majiteľom domu stal Tobiáš Kerner (i Körner), ktorý je uvedený ako jeho vlastník v daňových registroch z r. 1705 – 1715. Spolu s ním tu žil podnájomník Matej Toman, ktorý sa neskôr presťahoval do domu č. 35/2. V r. 1720 – 1730 dom vlastnil Ján Meslinger. Pred r. 1747 sa jeho novým majiteľom stal zámočník (schlosser) Urban Verner. Rodina Vernerovcov potom dom vlastnila viac ako pol storočia. Po Urbanovi Vernerovi bol jeho majiteľom Ján Verner, pravdepodobne jeho syn, ktorý figuruje ako vlastník domu v daňových registroch z r. 1777 – 1791. Ján Verner bol taktiež zámočníkom. V r. 1781 – 1782 v dome býval v podnájme hodinár (uhr macher) Samuel Urbány, ktorý si o 20 rokov neskôr kúpil od Zuzany Lamošovej na opačnej strane ulice dnešný dom č. 60. Ján Verner zomrel v prvej polovici 90. rokov, pretože v r. 1795 – 1796 je už ako majiteľka domu č. 29 uvedená jeho ovdovená manželka Julianna Vernerová, od ktorej dom pred r. 1799 kúpil Alojz Schenko. O desať rokov neskôr už A. Schenko vlastnil na tejto strane ulice aj dom č. 21. Neskôr Schenko oba domy predal a presťahoval sa na námestie, kde si kúpil ringový

dom U červeného raka – dnes č. 15. V ňom v r. 1833 zriadil prvú kaviareň v Banskej Bystrici. Majiteľom domu č. 29 sa po A. Schenkovi stal Jozef Lahner, ktorý ho vlastnil od r. 1839, resp. 1840, kedy zomrel. V nasledujúcom roku je ako majiteľka domu uvedená vdova Lahnerová. Pred r. 1864 dom opäť zmenil vlastníka. Jeho novým majiteľom sa stal Ľudovít Paudler, ktorý ho potom vlastnil až do 90. rokov 19. stor. V mestských registroch z r. 1920 je ako majiteľ domu č. 29 uvedený Juraj Spratek.

V tomto dome mal do r. 1921 zriadenú svoju kanceláriu advokát (pravotár) Dr. Koloman Burkovský, ktorý vlastnil v Dolnej ulici neďaleký dom č. 23. Od februára 1928 v obchodných priestoroch domu pôsobili dvaja obchodníci: páni Novák a Nievelt. V Hronských novinách im 24. februára 1928 uverejnili nasledovný reklamný oznam: „V Dolnej ulici č. 29 otvorili sme nový železo obchod, kde mimo železného tovaru máme stále bohatý výber všetkého kuchynského náradia: Novák a Nievelt.“ V 20. a 30. rokoch v dome sídlil aj Jindrich Kühnel – dámsky a pánsky vlásenkár.

Začiatkom 50. rokov bol v prizemných priestoroch obchod Plodina, ktorý prevádzkoval Juraj Baroš. Od konca 60. rokov až do 80. rokov v dome fungovala zberňa bielizne podniku Komunálne služby. V tom istom období v dome sídlil aj Ústav pre hospodársku úpravu lesov.

Ján Baláž

Poznámky:

* Ján Siegler pochádzal z Levoče. Od r. 1522 študoval na Wittenbergskej univerzite. Minimálne v r. 1537 – 1538 bol rektorom banskobystrickej mestskej latinskej evanjelickej školy a v r. 1539 – 1550 aj členom vnútornej mestskej rady.

** o desať rokov neskôr – 15. apríla 1598 sa manželom Joachimovi a Alžbete Riemerovcom narodili dvojčiky (gemini): Melichar a Gašpar.

Domové znamenie Mateja Klinglschlagera z 30. rokov XVII. stor. Pod ním pôvodné číslo domu z polovice 19. stor.

Začiatkom 50. rokov minulého storočia bol v dome obchod „Plodina“, ktorý prevádzkoval Juraj Baroš

KTO ODPOČÍVA NA CINTORÍNOCH BANSKEJ BYSTRICE?

Cintoríny Banskej Bystrice sa stali miestom posledného odpočinku mnohých významných ľudí, politikov, spisovateľov, kňazov, národno-kultúrnych pracovníkov, vedcov, ľudí, ktorí pôsobili v správe mesta, župy i celej krajiny. Mnohí z nich sa narodili v Banskej Bystrici, mnohí v našom meste len pôsobili, ale všetci, o ktorých bude reč, našli miesto posledného odpočinku na niektorom z miestnych cintorínov.

Návštevníci cintorína, či už miestni občania, turisti, alebo učitelia so svojimi žiakmi, mali ťažkosť pri hľadaní konkrétneho hrobu, aj keď možno mali k dispozícii stručného Sprievodcu banskobystrickými cintorínmi. V minulom roku boli preto mestom Banská Bystrica pri vstupných bránach evanjelického a katolíckeho cintorína osadené dlho očakávané orientačné tabule s menoslovom významných pochovaných jedincov a plánom ich hrobových miest.

V predošlých ročníkoch Permonu boli osobitné články o viacerých osobnostiach, ktoré odpočívajú na banskobystrických cintorínoch, uverejnené pri rôznych príležitostiach. Z evanjelického cintorína to boli články o Henrichovi Gottliebovi (Teofilovi) Stadlerovi, spolunajateľovi harmaneckých papierní, veľkom mecenášovi mesta i evanjelickej cirkvi, o maliarovi Andrejovi Stollmannovi, ktorý nám zanechal krásne veduty mesta, o Andrejovi Hanzlíkovi, starostovi mesta a „advokátovi chudobných“, o Stanislavovi Zochovi, učiteľovi a národno-kultúrnym pracovníkovi, o Jánovi Bakosovi, evanjelickom kňazovi, náboženskom spisovateľovi a martýrovi protifašistického odboja, o Martinovi Rázusovi, evanjelickom kňazovi, spisovateľovi a politikovi, o Michalovi Rárusovi, kráľovskom radcovi a richtárovi mesta, o Ľudovítovi Bohdanovi Grossmanovi, profesorovi evanjelického gymnázia a národno-kultúrnym pracovníkovi, o Júliusovi Cesnakovi, dlhoročnom mešťanostovi Banskej Bystrice a o niektorých ďalších.

V tomto čísle priblížime stručne našim čitateľom ďalších piatich, ktorí sú pochovaní na evanjelickom cintoríne.

Elena Bellušová, vydatá Haberemová, maliarka a sochárka, mladšia sestra známeho architekta Emila Belluša, sa narodila v Banskej Bystrici v roku 1908 v rodine obchodníka a výrobcu nábytku Daniela Belluša, rodáka zo Slovenskej Ľupče. Študovala na SVŠT v Bratislave u profesorov M. Benku, G. Malého a J. Mudrocha. Okrem portrétnej tvorby a zátiší sa venovala aj monumentálno-dekoratívnej tvorbe. Je autorkou výtvarného riešenia a reliéfu pre katafalk krematória v Kremničke. Dožila sa vysokého veku 90 rokov.

Samuel Bothár (1845 – 1915), lekár, právnik kožušníka Michala Bothára, ktorý sa usadil v našom meste v roku 1775. Samuel Bothár pôsobil v Bystrici ako mestský lekár. Študentom evanjelického gymnázia, ktoré sám absolvoval poskytoval zdarma lekársku starostlivosť (lieky zdarma poskytoval lekárnik Fridrich Göllner). Bol

členom Uhorskej geologickej spoločnosti a patril medzi zakladajúcich členov Mestského múzea v Banskej Bystrici. Od roku 1909 bol doživotným nehonorovaným kustódom prírodovedných zbierok múzea. Múzeu nielen daroval, ale aj realizoval expozíciu zbierky minerálov, hornín a paleontologických vzoriek. Jeho traja bratia Michal, Daniel a Ľudovít patrili tiež medzi kultúrnych pracovníkov.

Alžbeta Göllnerová-Gwerková (1905 – 1944) sa narodila v Čiernom Balogu v rodine obecného notára, rodáka z Brezna, kde prišli jeho predkovia z Banskej Štiavnice.

V Banskej Bystrici navštevovala dva roky obchodnú školu a šesť rokov gymnázium. Po absolvovaní VŠ pôsobila ako stredoškolská profesorka na gymnáziu a učiteľskom ústave v našom meste. Bola literárnou vedkyňou, historičkou, prekladateľkou, publicistkou, spoluautorkou a zostavovateľkou feministického zborníka. Zúčastnila sa SNP a v okolí Banskej Štiavnice, odkiaľ pochádzal jej manžel akademický maliar Edmund Gwerk, organizovala ilegálny protifašistický odboj. V novembri 1944 ju nacisti zatkli a po krátkom väznení 18. decembra v Kremničke popravili.

Ján Slávik (1855 – 1934), evanjelický kňaz, národno-kultúrny pracovník, historik, senior zvolenského seniorátu, člen a funkcionár SNS, člen SNR, autor učebníc náboženskej literatúry pre mládež, zostavovateľ cirkevných dejín Dobrej Nivy, kde pôsobil ako kňaz, autor Dejín zvolenského evanjelického a.v. bratstva a seniorátu, z ktorého čerpajú mnohí autori, autor článkov a úvah. Po absolvovaní základnej školy v rodisku Dačov Lom študoval štyri roky na gymnáziu v Banskej Štiavnici a ďalšie štyri roky na evanjelickom gymnáziu v Revúcej, kde maturoval tesne pred zatvorením všetkých troch slovenských gymnázií. Bohoslovectvo študoval vo Viedni a v Nemeckom Erlangene. Rok bol kaplánom u Sama Chalúpku na Homej Lehotě a od roku 1882 pôsobil v Dobrej Nive až do odchodu na dôchodok, ktorý prežil v našom meste.

Juraj Slávik-Neresnický (1890 – 1969), syn predošlého a Izabelly Maróthy (sestra Eleny Maróthy-Šoltésovej). Narodil sa v Dobrej Nive, kde prežil pekné detstvo. Štyri roky študoval na nižšom evanjelickom gymnáziu v Banskej Bystrici, ďalšie štyri roky na gymnáziu v Bratislave. Na roky bystrického štúdia, kedy sa v našom meste cítil ako doma, spomína v memoárovom diele Moja pamäť – živá kniha. Juraj Slávik bol politikom, spisovateľom, prekladateľom a diplomatom. Pôsobil v Poľsku a USA. Spoluzakladal čs. zahraničný odboj a stal sa členom čs. vlády v Londýne. V rokoch 1922 – 1925 bol zvolenským županom. V USA žil v emigrácii, kde v roku 1969 zomrel. Urna s jeho popolom je však uložená na banskobystrickom evanjelickom cintoríne.

Pokračovanie v ďalšom čísle

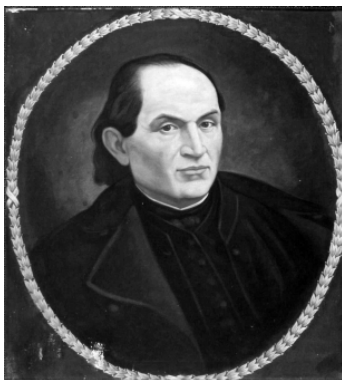
Eva Furdiková

140 ROKOV OD SMRTI ANDREJA BRAXATORISA-SLÁDKOVIČA

20. apríla uplynulo 140 rokov, čo v blízkej Radvani umrel tamjší evanjelický kňaz a jeden z najvýznamnejších slovenských básnikov Andrej Braxatoris-Sládkovič. Miestom jeho druhého kňazského pôsobenia počas 16 rokov bola Radvan a jej filie Skubín, Malachov, Pršany, Iľiaš a Kremnička. Na jar v roku 1856 sa rodina Braxatorisovcov presťahovala do Radvane z Hrochote, kde Andrej Sládkovič pôsobil od mája 1847. Posledné z piatich detí, ktoré sa narodili na hrochotskom cintoríne.

Andrej Sládkovič neprišiel do Radvane ako do cudzieho, neznámeho miesta. Otcova matka Mária Groszmanová sa narodila v Radvani, jeho ďalší predkovia a príbuzní z Peťovej (dnes súčasť Vlkanovej) patrili do radvanskej farnosti, preto v radvanských matrikách nachádzame zápisy sobášov i krstov jeho príbuzných. Radvan navštívil jeho otec z Krupiny ako svadobný otec, keď si dcéru radvanského farára Daniela Dobáka bral za manželku jeho najstarší syn Karol, i ako sobášny svedok, keď sa ženil jeho bratranec. Aj Andrej Braxatoris – spisovateľ – bol v Radvani sobášnym svedkom ešte pred vysvätením za kňaza na jar roku 1847. Poznal teda farnosť, do ktorej prišiel, i úlohy, ktoré ho tu čakali. Okrem iného sa pričínili o vybudovanie filiálnych škôl, pravidelne sa nielen ústne, ale i písomne prihovárал svojim cirkevným učiteľom, povzbudzoval ich v nefahkej práci učiteľskej, sledoval školskú dochádzku žiakov, snažil sa, aby všetky deti dostali aspoň základné vzdelanie.

Spojenie s Banskou Bystricou a informovanosť o dianí v širšom okolí zabezpečovali jeho priatelia – župný merník, básnik Janko Botto, advokát Ľudovít

Turzo-Nosický (krstní otcovia jeho detí narodených v Radvani), celoživotný priateľ, dlhoročný profesor evanjelického gymnázia Ľudovít Bohdan Grossmann a z rodiny staršia sestra Terézia, ktorá sa ako vdova vydala do Banskej Bystrice za klobučníka Adama Kellnera.

V Radvani sa Braxatorisovcom narodili ešte štyria synovia, no traja z nich, Stanislav a dvaja Andrejovia, umreli. Ostal iba Martin Metod, ktorý sa narodil v roku 1863, kedy sa slávilo milénium príchodu vierozvestov Cyrila a Metoda. Lipa zasadená Andrejom Sládkovičom na dvore evanjelickej fary mala pripomínať obe udalosti.

Andrej Sládkovič začal chorľavieť na začiatku zimy 1868, keď v nečase prvého mokrého snehu musel ako kňaz prvý prešlapávať cestu od domu smútku na Prielochu cez celú Radvan do vzdialeného cintorína. Pochovával polosírotu Miloška Petrikoviča, ktorý umrel štvorročný na záškrt. Od tej doby sa neuzdravil, políhával, niekedy bol v stave vykonávať aspoň čiastočne svoje povinnosti, často ho však musel zastúpiť jeho kaplán, budúci zať Jozef Hodža. Na sklonku života ho navštevovali a potešovali najbližší priatelia z Banskej Bystrice i oltárny spolubrat a priateľ August Horislav Krémery z Hronsku, jeho farníci i katolícky kňaz František Šujanský.

20. apríla 1872 v sobotu Andrej Braxatoris Sládkovič svoj boj s chorobou prehral. Nad jeho hrobom na radvanskom cintoríne šumí majestátna lipa veľkolistá (výška 25 m, obvod 317cm), zasadená na základe uznesenia valného zhromaždenia Matice slovenskej pri prvom výročí smrti „pohronskeho slávika“ Andreja Braxatorisa-Sládkoviča.

Eva Furdiková

KOLUMBÁRIUM a Banská Bystrica

Pokračovanie zo str. 1.

História kolumbárií je veľmi, veľmi stará a siaha až do antiky a ujal sa pre ne názov – holubník. V našich zemepisných šírkach si výstavbu kolumbárií po mnohých stáročiach vynútil život, a to koncentrovaním obyvateľstva do veľkých mestských aglomerácií, čo spôsobil rozvoj priemyslu.

Tento problém obyčajne nemajú na dedinách, kde je v miestnych cintorínoch pomerne dosť miesta a kde napríklad na Starých Horách vo februári v roku 1895 s veľkou úctou pochovali 119 ročného žobráka! Veľmi vynaliezavý bol istý Angličan, ktorý vo svojej poslednej vôli prikázal, aby jeho popol vyviezli na šire more a tam ho vysypali, lebo mu manželka za jeho života neustále vykrikovala, že keď raz zomrie, tak mu bude na hrobe tancovať! Lenže nie každý smrteľník má poruke more.

Je zaujímavé, že kremáčne hnutie v sedemdesiatych rokoch v Banskej Bystrici najviac propagovali pracovníci zdravotníctva, ktorí sa nechali spáliť kremáciou.

Od kremácie ku kolumbáriu nebola vždy priama cesta už aj preto, lebo kremácie boli, ale kolumbárium nebolo. A tiež má svoju históriu. Nie je žiadnou tajnosťou, že iniciátormi boli českí intelektuáli pôsobiaci v Banskej Bystrici. Pozrime sa, čo nám o tom prezrádza vtedajšia tlač:

Členovia krematória z Banskej Bystrice podniknú v nedeľu 12. mája 1935 vychádzku na Harmanec a 19. na Ľubietovú, aby tam obzreli terén a vyhládli vhodné miesto pre horské kolumbárium.

A Pohronský hlásnik 22. júna píše: *Zaujímavou zvláštnosťou nášho kraja bude takzvané horské kolumbárium, prvé a jediné v našej republike, k uskutočneniu ktorého – úfajme sa – čoskoro dôjde. Tunajší odbor spolku Krematórium žiada mesto o dovolenie, aby smel ukladať popolnice svojich členov v opustenej skale za Harmancom. Keďže ide o kopec celkom neužitočný a spolok sa zaručuje, že prírodný ráz nebude ani v najmenšom nijako nashtrbený, očakáva sa, že činitelia, ktorí budú o žiadosti rozhodovať, nemôžu nič namietat. Kolumbárium nebude nijako označené, skala bude stáť, ako stojí posiaľ – nemá, neprístupná, vznešená ako príroda sama. No, o to práve ide, aby popol nebožtíkov nebol nikdá nikým znepokojovaný – ani návštevami nie!*

Mestská rada na svojom zasadnutí 26. júna 1935 vrátila žiadosť k bližšiemu vysvetleniu vo veci horského kolumbária medzi Rakytovom a Bystrickou dolinou v Dolnom Harmanci.

Dôležitú informáciu priniesli noviny Pohronský hlásnik 7. decembra 1935:

Banská Bystrica prvá. Mestská rada banskobystrická dala miestnemu odboru spolku Krematórium do užívania časť obecného cintorína pri Majeri. Odbor upraví hneď z jara pridelenú časť cintorína, aby sa jej mohlo používať za kolumbárium a urnový háj k ukladaniu popelníc miestnych členov. Bude to prvé popolnicové pohrebište na Slovensku. V Čechách a na Morave je ich zatiaľ 134. Bude mať teda Banská Bystrica primát aj v tejto veci.

Tie isté noviny potom informujú 9. 1. 1937 o výročnej schôdzi spolku Krematórium, ktoré bude v YMKE 20. 1. 1937 večer o 20.00 h. a kde sa bude prejednávať účasť na Medzinárodnom kongrese kremáčnom

v Prahe. Z domácich vecí je najdôležitejšie to, že dochádza ku konečnému riešeniu otázky popolnicového pohrebiska u Majera. Spolkové skrinky sú na budove YMKY a BIA (kino).

Zaujímavá informácia je pre členov Krematória v novinách 17. 4.

1937: *V skrinke Krematória upevnenej na dome YMKY je perspektívny pohľad na budúce banskobystrické popolnicové pohrebište. Obrázok ozaj veľmi utešený, upozorňujeme naň svojich čitateľov.*

Noviny Pohronský hlásnik, ktoré sa téme kolumbária sústavne venovali, podali nasledujúcu informáciu 23. 10. 1937: *Kolumbárium v Banskej Bystrici zriadil miestny odbor Krematória a otvorí ho slávnostne v pondelok 1. novembra 1937 na sviatok Všetkých svätých. Bude to prvé popolnicové pohrebište na Slovensku, druhé bude v Košiciach. Podrobný program bude na plagátoch. Kolumbárium stojí na mestskej parcele vojenského cintorína pri Majeri.*

Kolumbárium – prvé na Slovensku so 48 výklenkami slávnostne otvorili za účasti 500 občanov, hlavne z radov priekopníkov tohto hnutia. Škoda, že dodnes sa nám nepodarilo vidieť ani len jednu fotografiu z tejto udalosti. Pamätníci hovoria, že kolumbárium je vernou kópiou kolumbária v Olomouci, ale na internete z 6 630 ponúknutých obrázkov kolumbárií sveta nebolo v silách autora to vyhľadať.

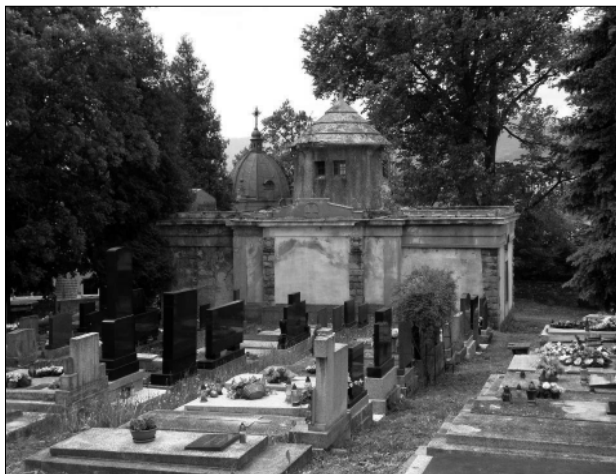
Hneď po roku však už nasledovali len smutné dni kolumbária. Za Slovenského štátu ľudáci a klerikáli zakázali kremáciu, a teda aj kolumbárium pustlo, rovnako ako aj urnový háj. Kedysi skvelá myšlienka umiestniť kolumbárium na perifériu mesta, kde bude večný pokoj, sa nenaplnila. Na jej mieste vyrástla nadúrovňová križovatka a predajňa so servisom automobilky Peugeot. Urny, ktoré sa vracali z kremácií v Ostrave, Prahe alebo neskôr v Bratislave, boli ukladané dočasne do rozsiahlej krypty postavennej v katolíckom cintoríne v roku 1929 A. Peierbergerom. Dnes aj táto budova chátra!

Diali sa smutné veci. Do harmáneckých papierí od Karlových Varov vo vagóne s kaolínom prišlo aj niekoľko desiatok urien s popolom tiež z niektorého kolumbária. Po stáročia zaužívaný slogan Odpočívaj v pokoji! – už dávno neplatí. Teraz by bol vhodnejší Ty nesmieš odpočívať v pokoji! Ľudstva pribúda a miesta bude čoraz menej. V nie tak ďalekom rakúskom Hallstadte pochovávajú nebožtíkov po stojačky! Kto vie, dokedy prežijú rozptyľové lúky? U nás sa presadzujú urnové hroby alebo ukladanie urien do hrobov rodičov alebo starých rodičov. To je veľmi rozumné riešenie.

Bol som v zahraničí pri rozptyle priateľa na veľikánskej obmurovanej lúke. Delo na rozptyl do kruhu rozsieva popol s vodou. Bol nádherný čas, vznikla krásna dúha ako symbol zmierenia medzi nebom a zemou a z lúky vyleteli dva divé holuby ako duša, ktorá odlieta do večnosti. Nezabudnuteľné! A cestou domov v autobuse blahozelali jubilantom. Medzi inými i storočnej babke zahrli pieseň Pojď, ukážu Ti cestu rájem!

Darmo je, časy sa menia!

Autor ďakuje MUDr. Vladimírovi Molitorisovi za poskytnuté údaje.

Krypta z roku 1929 postavená A. Peierbergerom slúžila i ako kolumbárium

Interiér krypty na katolíckom cintoríne

Michal Kiššimon

POMNÍK PRI RÁZCESTÍ VLKANOVÁ – BADÍN

V rámci osláv vzniku Československej republiky bol pri ceste z Banskej Bystrice do Zvolena pri Badíne odhalený 27. októbra 1935 pomník. Mal tvar dvojkríža a boli na ňom umiestnené bloky s názvami miest, odkiaľ pochádzali vojenské jednotky, ktoré v tomto priestore bojovali. Pomník navrhol banskobystricky profesor Antonín Hrdlička a vytvorila ho firma Horn, umelecké sochárstvo v Banskej Bystrici.

Na tomto pamätnom mieste a v priestore smerom na Zvolen sa dňa 13. júna 1919 strhla rozhodujúca bitka medzi jednotkami 2. československej divízie pod vedením plukovníka Jozefa Šnejdárka a maďarskými plukmi červených gárd. Už za svitanja začal útočiť prápor podplukovníka Kendlika a postupoval od Badína cez Sielnicu, Kováčovú na Budču. Krátko nato vyrazili do útoku aj ďalšie prápory 2. brigády, a to prápor majora Cypru od Badína cez Hájniky priamo na Zvolen. Skupiny podplukovníka Marschana a kapitána Matzeka postupovali cez Vlkanovú na Sliac a Bakovu jamu. Zastavený bol iba postup majora Černocha pri Dolnej Mičinej.

Všetky útoky boli úspešné. Už pred jedenástou hodinou prenikol do Zvolena zo severozápadnej strany prápor pod vedením kapitána Balárda. Mesto bolo vypratane bez boja a pád Zvolena otriasol pozíciou červených armád. O dva dni neskôr bol oslobodený Tisovec, Krupina, 17. júna Rimavské Brezovo a 20. júna Nová Baňa. Krátko nato sa front ustanovil na starej demarkačnej čiare.

Neskorší zemský veliteľ a armádny generál Jozef Šnejdárka sa narodil 2. apríla 1875 v Napajedlách pri Zline. Navštevoval kadetskú školu, no štúdiá nedokončil a odišiel do zahraničia. V roku 1899 sa stal príslušníkom 2. pluku cudzineckej légie v Maroku a Alžírsku, neskôr aj v Tunise. Po vypuknutí prvej svetovej vojny bojoval na západnom fronte a bol niekoľkokrát aj ranený. Neskôr spolupracoval s Milanom Rastislavom Štefánikom na budovaní československých légii. Na jar 1918 sa stal pobočníkom vrchného veliteľa československých vojsk generála Janina. Po návrate do vlasti bojoval ako veliteľ útvarov operujúcich proti Poliakom

v priestore Tešina, odkiaľ bol odvelený na Slovensko, aby odrazil ofenzívu maďarských červených gárd. V časoch mieru bol generál Šnejdárka veliteľom peších divízií v Tnave, neskôr v Olomouci a v Košiciach, kde sa stal v roku 1925 krajským vojenským veliteľom. V roku 1935 bol ako krajský vojenský veliteľ v Bratislave penzionovaný.

Po okupácii Československa odišiel Šnejdárka do Francúzska, kde sa po vypuknutí

Armádny gen. Jozef Šnejdárka

druhej svetovej vojny opäť zapojil do organizovania zahraničnej československej armády. Po páde Francúzska odišiel do Casablanky v Maroku. Tam 13. 5. 1945 aj umrel. Jeho pozostatky sa do vlasti vrátili až v septembri 1996 spoločne aj s pozostatkami jeho manželky Catherine de Constantin a boli uložené v rodných Napajedlách.

Prešli roky a na víťaznú bitku na strednom Hrone sa úplne zabudlo. Navyše bol zdemolovaný aj pamätník. My sme ešte ako študenti pomník na badínsko-vlkanovskom rázcestí občas navštívili. Vedeli sme, o čo v bitke vtedy išlo. Prispela rozhodnou mierou k tomu, že sa Slovensko už navždy dostalo z područia Uhorska.

Je teda nepochopiteľné, prečo tak pekný, no najmä významný pomník v krátkom čase vlády totalitných režimov zmizol. Dnes môžeme na tom mieste vidieť iba pár stromov a zvyšky

Pôvodná podoba pomníka pri Badíne

oplotenia objektu.

Žiadalo by sa postaviť na historickom mieste aspoň tabuľu, ktorá by informovala návštevníkov a okoloidúcich o tom, čo sa na okolí odohralo. Na tabuli by boli načrtnuté na mape aj víťazné údery československých armádnych jednotiek.

Igor Chromek

KÚPELE A LIEČENIE V SLIAČI AKO ICH ZACHYTL C. O. MOLLER

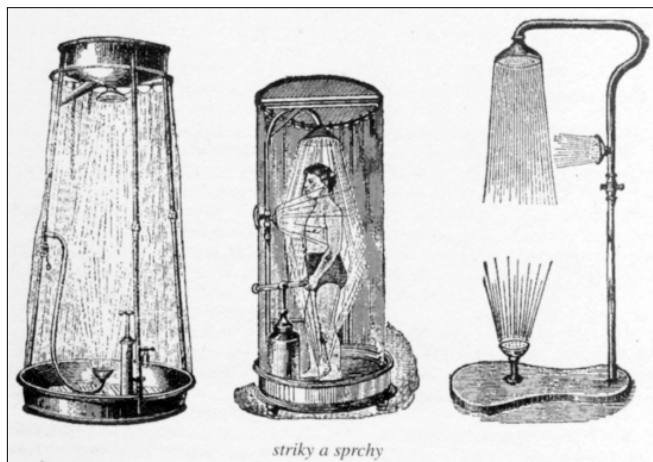
Banskobystrický lekár a lekárník Carl Otto Moller sa okrem iného venoval aj výskumu termálnych prameňov. My sme už v Bystrickom Permonie priniesli niekoľko zaujímavostí, ktoré sa vzťahovali ku kúpeľom v Sliachi. Rybárskym kúpeľom, ako sa pôvodne Sliac nazýval, sa venoval komplexne. Všímal si ich históriu, rôzne legendy, ako aj prírodu v okolí. Skúmal ich chemicky aj fyzikálne tak, ako to poznatky vtedajšej doby umožňovali. Na čo sa teda liečivé vody v Mollerovom čase využívali?

Medzi prvými zaujímavosťami, ktoré si všima, sú plyny. Ženy ich využívajú na zlepšenie odtoku krvi pri menštruácii. Pôsobenie plynov vraj urýchľuje výtok bez škodlivého vplyvu na vnútorné orgány. Keďže plyny sú inak veľmi nebezpečné a môžu spôsobiť aj smrť, ženy sú opatrné a liečia sa tak, že najprv upchajú vedľajšie otvory a potom sa rozkročené postavia nad miesto, kde voda prebubláva a spustia sukňu až po zem, aby sa plyn inde nedostal.

Dnes už možno úsmevný spôsob liečenia. C. O. Moller si liečivé účinky Rybárskych vôd všimaľ podrobnejšie. Je to pochopiteľné, pre lekára a lekárnika to bol prioritný záujem. Vo svojom diele venoval medicínskej časti celú samostatnú kapitolu. V úvode sa zmieňuje o zimnici, ktorú voda spôsobuje niektorým jedincem. Slabšie, ale majetnejšie naturity sa jej môžu vyhnúť tak, že sa výkupu v prevarenej vode v medenom kotli, chudobnejší sa vyhrievajú na slnku.

C. O. Moller upozorňuje, že vody nie sú vhodné na pitie. Vody pomáhajú opuchlinám a rôznym artritidám na končatinách, a to aj v prípadoch, keď tieto choroby dlho pretrvávajú. Posilňujú svalové časti a sú vhodné pri zlomeninách. C. O. Mollera udivovala najmä rýchlosť, akou voda liečila. Píše, že viackrát videl, že človek, ktorý sotva sám vošiel do vody, už po niekoľkých dňoch kúpania bol schopný ísť domov po svojich.

Ďalšou oblasťou, v ktorej boli Rybárske vody osočné, boli bolesti pri močových kameňoch a vôbec problémy s močom. Voda vraj mocnejšie vypudzuje moč a zlepšuje obeh telesných tekutín. Na čo však upozorňuje, že na rozdiel od iných kúpeľov miestna voda nespôsobuje astmatické záchvaty. Toto boli hlavné oblasti, na ktoré sa využívali liečiteľské vlastnosti

Hg – Ortuť

Termín „živé striebro“ vystihuje jednu zo základných vlastností ortuti. Pri bežnej teplote je ortuť tekutá. Jej latinský názov hydrargyrum jej podľa historických analýz dal grécky lekár Dioscorides v 1. storočí po Kristovi. Ortuť bola známa človeku už veľmi dávno. Pomocou nej získaval zlato a veľmi často ju využíval pri liečení a v alchýmii. V prírode sa nachádzala vo forme minerálov, ale aj ako čistý kov – v podobe malých kvapôčiek striebornej ťažkej vody. Jedno z najbohatších historických nálezísk ortuti sa nachádza neďaleko Malachova. Tu sa ťažila rumelka, presnejšie cinabarit, chemicky HgS. Dodnes sa jedna z lokalít za Malachovom nazýva Ortuť. Med, ktorá Banskú Bystricu preslávila, však zatienila toto mimoriadne bohaté a zaujímavé nálezisko.

História

Ortuť poznal človek od najstarších dôb hlavne v podobe rumelky, malých červených kryštálov, ktoré sa dali podobne ako zlato rýžovať. Bola známa po celom svete. Napríklad z Číny sa zachovalo množstvo legend o podzemných hrobkách cisárov plných živého striebra, ktoré slúžili na ochranu pred vykrádačmi hrobov. Ortuť mala už od nepamäti široké využitie. Okrem spomínaných amalgámov, liečebných prípravkov, alchýmie, kde mala mimoriadne postavenie, sa z nej vyrábali farbivá a výbušniny. Niet sa čo čudovať, že záujem o ňu bol značný.

Nevieme, kedy sa začala skutočne ťažiť aj v našom regióne, ale je pravdepodobné, že malachovské ortuťové náleziská objavili prospektori, ktorí hľadali zlato rýžovaním už pradávnou. Postupne okrem drobných zlatiniek sa im v nejakých „proto-brotvanoch“ začali usadzovať aj ťažké kúsky červenej rumelky a to už bol známy a neklamný dôkaz prítomnosti ortuťového ložiska. A už nič nebránilo hľadaniu primárneho ložiska. To sa im aj podarilo, ale viac až na záver.

Základné vlastnosti ortuti

V tuhom stave je ortuť striebisto-modrastý kov podobný olovu. Pri bežnej teplote je však kvapalnou striebornou látkou. Má vysokú hustotu 13,6 t/m³. Železo v nej pláva ako drevo na vode. Dnes sa považuje za jedovatú látku, ale čistá kovová ortuť má skôr dezinfekčné účinky. V minulosti sa využívala ako veľmi dobré preháňadlo (prítom dávka mohla dosahovať až 200 g.) Problém je, že je vysoko reaktívna a ľahko sa vyparuje. Prakticky všetky zlúčeniny ortuti okrem sulfidu ortuťnatého (minerál cinabarit – rumelka HgS) a jej výpary sú skutočne jedovaté. Preto aj v ľudskom tele čistá ortuť rýchlo reaguje so žalúdočnými kyselinami a vytvára jedovaté zlúčeniny.

Hg Ortuť hydrargyrum	Protónové číslo:	80	Tvrdosť v Mohsovej stupnici:	—
	Teplota tavenia:	-38,83 °C	Pomerná atómová hmotnosť:	200,59
	Teplota varu:	356,73 °C	Skupenstvo (pri 20 °C):	Pevné
	Hustota (20 °C):	13,6 x 10 ³ kg/m ³	Objaviteľ:	Kov je známy odpradáвна.

Ušľachtilý kov

Využitie

Ortuť má stále bohaté využitie pri výrobe farbív, v zubnej ambulancii ako materiál zubných plomb, v chemickom priemysle, vo farmácii, pri výrobe svietidiel a podobne. Vzhľadom na negatívne vplyvy na zdravie ľudí a ekológiu sa čoraz viac vo všetkých priemyselných odvetviach, kde je to možné, snaží nahradiť inými látkami. Práve v tejto dobe sme svedkami náhrady ortuťových teplomerov, barometrov, amalgámových ortuťových plomb a iných bežných súčastí nášho života za také, ktoré neobsahujú ortuť.

Náleziská v okrese

Banská Bystrica by mohla mať celkom zaslúžene aj prívlastok ortuťová. Neďaleko mesta sa nachádza jedno z najvýznamnejších a najväčších historických nálezísk tohto tekutého kovu. O tomto nálezisku sa hovorí podstatne menej než o medených lokalitách. Malachovské ortuťové nálezisko Pri jazere sa považuje za jedno z najstarších a rozsahom je Malachov ako celok druhým najväčším náleziskom ortuti v Európe. Starším je iba nálezisko Almadéne, ktoré spomína už rímsky cisár Plínius. Ďalšie bane na ortuť boli objavené v Idrii až v roku 1490 a v tomto čase sa v tých našich už nejaké to storočie ťažilo.

Kedy sa v Malachove začalo skutočne ťažiť, nevieme. Isté je iba to, že v r. 1390 je ťažba už písomne doložená. Nálezisko bolo pomerne rozsiahle. Nachádzalo sa tu niekoľko samostatných lokalít – Veľká Studňa, Cipkové jamy, Nemecký vrch, Mútna, Trávný Ždiar, Pri jazere a ďalšie menšie, kde sa ťažba predpokladala. Celková plocha územia dosahovala 80 až 100 km². Najprv sa ťažilo povrchovým spôsobom, neskôr hlbinným. Dodnes sú tu stopy po haldách, štôľňach a pingách. Malachov bol prosperujúcou lokalitou, ktorú zlikvidovala pravdepodobne politika. V r. 1580 na príkaz Viedenskej dvornej komory prišiel zákaz ťažby. Nariadenie malo pomôcť rozvoju baníctva v Idrii. Dnes sa o tomto rozhodnutí ako o likvidačnom pochybuje, nakoľko v tom čase bane v Idrii už nebolo prečo veľmi podporovať. Okolnosti zániku ťažby sú stále nejednoznačné, snáď ďalší historiografický výskum v budúcnosti vnesie svetlo aj do tejto oblasti.

Obnoviť ťažbu sa pokúšali v r. 1785, ale bez väčšieho úspechu. Takéto pokusy pokračovali až do 19. stor. V r. 1955 až 1957 sa pokusne obnovila ťažba, od r. 1965 sa tu opätovne ortuť ťažila systematicky. Ťažba však netrvala dlho. V r. 1990 bola definitívne ukončená, banské diela zlikvidované a haldy splanované. Ortuť sa ťažila aj v Králikoch v oblasti Farebného potoka. Toto nálezisko nadväzuje na malachovské lokality, ale patrí medzi okrajové banské oblasti. Vráťme sa chvíľu ešte do histórie. Zaujímavý je spôsob získavania ortuti z rumelky. Rumelka sa nasypala do hlinených nádob – retort, ktoré sa upchali machom. Potom, keď sa týchto retort zhromažďilo až 200 – 300 na jedno miesto, riadne ich vypálili. Ortuť sa zachytila v spodnej časti prevrátenej nádoby. Veľmi podobný postup získavania ortuti opísal aj slávny Agricola.

Richard R. Senčák

Pokračovanie zo str. 8.

vôd, ale bolo tu množstvo vedľajších.

Vody podľa C. O. Mollera pomáhali pri očných problémoch, zápaloch hrdla a vyrážkach na ústach, navracali stratenú chuť do jedla a upravovali žalúdočné potiaže, liečili vredy a čo je zaujímavé, dokázali vyliečiť aj svrab a pohlavnú chorobu lues (syfilis), ale tu sa musel pacient podrobiť lekárskej predpisom.

Nielen ľuďom voda pomáha. C. O. Moller uvádza, že pred časom, keď zúril v okolí dobyččí mor, hoviadka pili vodu z odtokového kanálu a pred morom boli uchránené. Dnes už podstatne lepšie poznáme účinky liečivých vôd v kúpeľoch Sliač a vieme odborne vysvetliť, dokázať, alebo vyvrátiť mnohé z toho, čo C. O. Moller vo svojej

knihe uvádzal. Jeho dielo však patrí medzi veľmi cenné zdroje dobových poznatkov. Prostredníctvom tohto textu si môžeme predstaviť, ako sa ľudia v minulosti liečili, aké choroby poznali a nesmieme zabudnúť, že práve toto dielo je najstarším komplexným opisom kúpeľov v Sliači. Dnes sa už môžeme

nad niektorými názormi len pousmiať, možno tak, ako sa budú usmievať nad našim poznáním o ďalších 250 a viac rokov.

Richard R. Senčák

Spracované na základe prekladu Augustína Rebra zabudnutého diela Carla Otto Mollera O Rybárskych kúpeľoch približne z r. 1722.

BANSKÁ BYSTRICA Z HĽADISKA ETNICITY

Z hľadiska etnicity formoval mesto Banská Bystrica jeho historický vývin, administratívno-právne a hospodársko-právne postavenie kráľovského banského mesta. Slovenskú osadu Bystrica povýšil na mesto v r. 1255 uhorský kráľ Belo IV., ktorý povolal do mesta nemeckých kolonistov – „hostes“ zo Saska v snahe rozvinúť banskú ťažbu, podnikanie a obchod. Stredoslovenská banská oblasť, ktorej súčasťou je Banská Bystrica, predstavovala prvú väčšiu urbanizovanú oblasť Slovenska severne od Višegrádu, Ostrihomu a Budy. „Na tomto území dostalo privilégia slobodného kráľovského mesta sedem miest z celkových jedenásť, ktoré boli udelené mestám severne od Dunaja“ (Mesík 1998: 6). Nemeckým ťažiarom v Banskej Bystrici daroval panovník rozsiahle práva, ktoré spolu s mestskými výsadami urýchlili mestotvorný proces a podporili ekonomický a spoločenský rast mesta. Noví obyvatelia nemeckého pôvodu podliehali priamo panovníkovi a stali sa vedúcou silou celej mestskej komunity. Hlavou mesta bol richtár, ktorým až do r. 1650 mohol byť len Nemec, vlastníci domov na námestí (Graus 1995: 4). Obnovené mestské výsady Ľudovíta II. (1501) upevnili postavenie nemeckého patričiátu ustanovením o vlastníctve domov na námestí len mešťanmi nemeckej národnosti (Graus 1995: 6). Kráľovské privilégia slúžili výlučne nemeckým ťažiarom – wald-bürgerom, obchodníkom a remeselníkom. Banskí, hutnícki a lesní robotníci slovenského pôvodu tvorili mestskú a vidiecku chudobu. Väčšina z nich pochádzala z okolitých slovenských osád, v čase existencie prosperujúcej Thurzovsko-fuggerovskej mediárskej spoločnosti (1495 – 1546) tu pracovali aj baníci z Moravy, Čiech, Nemecka a Poľska.

Po rozpade spoločnosti a úpadku baníctva sa v meste začal rozvíjať obchod a remeslá. Hoci sa nemecký patričiát snažil o udržanie výsadného postavenia, počet Nemcov upadal. Od r. 1608 uhorský snem nariadil prijímať do radov mešťanov aj remeselníkov inej ako nemeckej národnosti, v polovici 17. stor. si Slováci vynútili členstvo v mestskej rade a mesto každý druhý rok voľilo slovenského richtára. V tom čase sa usádzajú v meste viaceré maďarské šľachtické rodiny z dolného Uhorska. Kým v priebehu 18. a prvej polovice 19. stor. počet obyvateľov nemeckej národnosti stále klesal v dôsledku straty ich výsad, odchodu alebo postupnej asimilácie, počet obyvateľov slovenskej národnosti naopak stúpал. Mesto sa postupne slovákizovalo. V druhej polovici 19. stor. mali Slováci pomerne výraznú jazykovú prevahu. Prispelo k tomu aj vyspelé školstvo, najmä poslovenčené katolícke gymnázium, ktoré spĺňalo významné vzdelávacie a kultúrne poslanie v čase do rakúsko-maďarského vyrovnania.

V 19. stor. došlo k uvoľneniu a odstráneniu viacerých právnych obmedzení vstupu a trvalého pobytu v meste. V r. 1860 stratil platnosť Maximiliánov banský poriadok zo 16. stor., ktorý zakazoval Židom prístup do banských miest. Banská Bystrica sa tak otvorila imigrácii židovského obyvateľstva, ktoré v priebehu ďalších desaťročí tvorilo približne desatinu mestskej populácie.

Štatistické údaje ukazujú, že v r. 1715 z počtu 3 051 obyvateľov bolo 1 899 Slovákov, 279 Maďarov a 873 Nemcov. V r. 1880 z počtu 7 159 obyvateľov 60,6 % bolo Slovákov, 16,3 % Maďarov, 19,5 % Nemcov a 3,6 % ostatných. Dôsledky maďarizačnej politiky sa prejavili pri sčítaní v r. 1910, keď slovenskú národnosť proklamovalo len 40,7 % obyvateľov, maďarskú 48,7 % a nemeckú 8,2 %. To, že nešlo len o čísla v štatistike, dokazuje rastúce „maďarónstvo“ banskobystrického mešťanstva a nevraživosť až otvorené nepriateľstvo voči rodinám panslávov, ku ktorým patrili najmä rodiny Thurzovcov, Fígušovcov, Vansovcov, Ruttkayovcov, advokát Hanzlík a básnik Izidor Žiak-Somolícký. Obdobie začiatku 20. stor. približujú memoáre J. Poničana a T. Vansovej, ktorí v Banskej Bystrici pôsobili:

„Ako mrak ležala na meste moc maďarstva a maďarónstva. Opanovala úrady, školy, kultúrny a spoločenský život, vnikala do domov, nad všetkým rozprestierala svoje červeno-bielo-zelené krídla... Panslávské rodiny,

bezmocné, rozcapartené, zahnané do dier ako krty, sa bojzливо skrývali a mondokovali“ (Poničan 1977: 180).

„...Janko videl, že všetci učení aj so slovenskými menami, aj takí, ktorí sa tajne označujú za Slovákov, ba aj za panslávov, verejne hovoria iba po maďarsky. Nikto z nich sa verejne nehlási za Slováka“ (Poničan 1977: 130).

V slovenskom regióne, v centre ktorého sa Banská Bystrica nachádzala, bola snaha maďarských politických predstaviteľov o maďarizáciu mesta silná. V malom meste a „malomeste“, akým desaťtisícová Banská Bystrica bola, ich úsilie prinášalo plody. Banská Bystrica bola vo vedomí obyvateľov iných miest dlhé roky známa ako centrum maďarónstva.

„Už i mládež, odchovaná na maďarských školách, zanevrela na všetko, čo bolo slovenské, hoci sama pochodila zo slovenských rodín... Slovensky besedujúca spoločnosť... stretne študentov. Ti zastanú s nenávisťou a opovržením v očiach a nahlas nadávajú: Bűdös pánszláv a Butatót znie z úst mladých chlapcov“ (Vansová 1978: 406-407).

V r. 1914 začiatkom prvej svetovej vojny sa vnútorné rozpory v meste vyostřili. Útoky na panslávov sa stupňovali. Najmä maďarské noviny Beszterczébánya és vidéke a slovenské noviny s maďarizačnými tendenciami Svornosť boli živnou pôdou protislovenských myšlienok proklamujúc heslá Nech žije vojna! Dolu s panslávami! Rozvášnení promaďarsky orientovaní obyvatelia rozbíjali okná na panslávskych domoch a kričali „Zabíte panslávov!“ (Z. P., 1905). V

auguste 1914 boli viacerí predstavitelia panslávskych rodín (J. Vansa, J. Hodža, P. Ruttkay, dr. Thurzo a Dr. Hanzlík) zatknutí a vypočúvaní na základe vykonštruovaných obvinení.

Prelomovým rokom v histórii mesta bol r. 1918 a vyhlásenie Česko-slovenskej republiky. Ako spomína T. Vansová, už v r. 1917 si v kaviarňach ľudia ukazovali mapu budúcej ČSR (Vansová 1978: 424). Nový štát však prijímali obyvatelia rozporuplne.

„Keď malo české vojsko obsadiť Banskú Bystricu, to bolo dosť i strachu pred Čechmi. Poprední nám známi páni prosili: Ale nechže nám nedajú ublížiť. Nech povedia Čechom, že sme my nie zlí ľudia...“, že sa my

neprotivíme, nech nám dajú pokoj. Iní sa zas strojili na odpor... No za tichej noci stalo sa, že českí vojaci (časlavski) vťahli do Bystrice a v tichosti obsadili všetky významnejšie miesta. Keď sa ráno bystričania zobudili, videli s úžasom, monohi s uspokojením, že na mestskom dome veje bielo-modro-červená zástava.“ (rozhovor s T. Vansovou, Pohronský hlásnik 28. 4. 1927).

„Bystrica bola centrom maďarizácie. Ešte na zasadnutí 20. novembra 1918 neuznalo mestské zastupiteľstvo novú republiku. Petrikovich zorganizoval 8. decembra ľudové zhromaždenie za republiku v Radvani – v Bystrici sa ešte báli. Rečnil tu aj katolícky farár Mišút, slovenskí študenti z evanjelického gymnázia prišli so slovenskou zástavou, aj ľudia z dedín prišli a spevali slovenské piesne ako Hej, Slováci“ (J. B., 1914).

Rozpad rakúsko-uhorskej monarchie a vznik novej samostatnej republiky znamenal obrovskú zmenu v živote každého jednotlivca. Ako uvádza Peter Salner, „dovtedajšie symboly sa stali minulosťou: Rakúsko-Uhorsko sa zmenilo na množstvo menších štátov, rozdelených hranicami, cisára nahradil prezident, namiesto čiernožltej zástavy viala trikolóra, čeština a slovenčina vystriedali dosiaľ prevažujúcu nemčinu, resp. maďarčinu, vznikla iná štátna hymna...“ (Salner 1993: 8-9). Mnohí túto zmenu nechápali. Vážne, emócie a majetkové plienenie ovládli mesto a krajinu:

„Ľud vycítil, že teraz možno špekulovať, kefasiť, nepoznal, čo je to republika, stotožnil si ju s rabovaním. Jeden sváčík povedal: Chvalabohu, republiku by sme už mali, len keby sme dostali i dobrého kráľa.“ (Vansová 1978: 426).

Alexandra Bitušiková

Archívne materiály:

Hronské noviny 1920 - 1928. ŠOKA Banská Bystrica.

Pohronský hlásnik 1928 - 1938. ŠOKA Banská Bystrica.

Inventár mesta Banská Bystrica 1855 - 1921. ŠOKA Banská Bystrica.

Prílohy ku kronike mesta Banská Bystrica. ŠOKA Banská Bystrica.

JÁN BAKALJAR (1924 – 1960) – SLOVENSKÝ ZÁTOPEK

Armádný majster republiky a náčelník Horskej služby Ján Bakaljar sa narodil 2. júna 1924 v Banskej Bystrici na ulici Pod rybou. Záujem o šport a telesnú výchovu začal prejavovať už v priebehu štúdií na Evanjelickej ľudovej škole, kde so spolužiakmi hrával futbal a s atletickými disciplínami sa prvý raz stretol na bývalom sokolskom ihrisku za Hronom vedľa plavárne.

Významných úspechov v ľahkej atletike dosiahol Bakaljar v priebehu svojich štúdií na banskobystričkej Obchodnej akadémii v rokoch 1945 – 1949. Na Pohronských ľahkoatletických majstrovstvách stredných a odborných škôl získal prvé miesta v behu na 800 a 1 500 m a získal aj pohár tohto preteku, ktorý sa konal 28. 10. 1945. Zvíťazil aj v cezpoľnom behu na 3 000 m, ktorý sa konal pri príležitosti výročia tragickej smrti Milana Rastislava Štefánika. V školskom roku 1946/47 získal Ján Bakaljar v behu dva slovenské rekordy, prvý v Košiciach na 1 500 m za 4:40,6 min, druhý v Bratislave na 5 000 m za 15:52,6 min. V Bratislave zvíťazil aj v cezpoľnom behu na 10 500 m s časom 35:26 min, čím sa stal majstrom ČSR v cezpoľnom behu pre rok 1947.

Bežecké preteky v Banskej Bystrici sa konali v areáli ihriska Štátneho gymnázia Andreja Sládkoviča a na tamojšej atletickej dráhe Ján Bakaljar aj trénoval. Každoročne zvíťazil na stredoškolských majstrovstvách v bežeckých disciplínach na 800 m, 1 500 a 3 000 m.

V priebehu štúdií, ale aj po maturite, stal sa Ján Bakaljar držiteľom šiestich slovenských rekordov v bežeckých disciplínach a v čase vojenskej služby získal titul armádneho majstra republiky. V tomto čase prijal aj zodpovednú funkciu náčelníka Horskej služby Veľká Fatra. Ako člen a funkcionár ľahkoatletického oddielu TJ Slovan Banská Bystrica sa už stal aj trénerom bežcov. Stále sa zúčastňoval pretekov a získaval si prvenstvá a tituly. S touto pravidelnou činnosťou skončil v roku 1955, kedy získal titul preborníka Banskej Bystrice, keď zvíťazil v jarnom cezpoľnom behu na 5 500 m s časom 17:49,2 min. Trať viedla Leninovým parkom. Rovnako zvíťazil v VI. ročníku behu okolo Bučiny (opäť na 5 000 m), kde získal putovný pohár, ale aj neskôr v Behu okolo Brezna na 5 000 m s časom 15:54,2 min.

Druhá polovica 50. rokov 20. storočia sa niesla v znamení telovýchovných slávností. Po I. celoštátnej spartakiáde v Prahe sa uskutočnila II. banskobystrička okresná spartakiáda, ktorá sa konala na ihrisku v Sásovej dňa 24. 6. 1956 za účasti 1 300 cvičencov. Krátko nato 29. 6.

1956 privítala Banská Bystrica 1 620 športovcov z kraja Hradec Králové. Cvičilo sa a pretekalo na ihrisku vtedy už Vyššej pedagogickej školy. Atletické disciplíny organizoval Ján Bakaljar.

V marci 1957 vznikla nová organizácia telesnej výchovy a športu – Československý zväz telesnej výchovy (ČSTV). Po jeho vzore sa v Banskej Bystrici vytvorili krajský a okresný výbor ČSTV. Metodikom nového okresného orgánu sa stal Ján Bakaljar. Organizačne zabezpečoval krajský prebor v ľahkej atletike na štadióne na Piesku (15. – 16. 6. 1957), kde výrazne triumfovali jeho zverenci.

V závere roku 1957 sa Ján Bakaljar oženil a s manželkou Evou mal syna Ľuboša (narodil sa 1. 5. 1959).

V tomto čase už vrcholili prípravy na II. celoštátnu spartakiádu. Nácvik skladieb zabezpečovalo náčelníctvo odboru základnej telesnej výchovy (ZTV) okresu pod kontrolou metodika. Ján Bakaljar, v tomto čase už člen TJ Lokomotiva Banská Bystrica, trénoval ľahkých atlétov už na novom štadióne na Štiavnickách, ktorý bol otvorený 22. a 23. augusta 1959 pri príležitosti tradičného turnaja o Pohár SNP.

21. – 22. mája 1960 sa konala na ihrisku v Selciach III. okresná spartakiáda okresu Banská Bystrica. 23. mája po likvidácii výzdoby a odvezení náradia a pomôcok havaroval pri návrate domov na motorke

na Štadlerovom nábreží. Pri páde si udelil hlavu a v kóme bol prevezený do nemocnice. Tam 23. júna 1960 zomrel. Rozlúčka s významným banskobystričským športovcom sa uskutočnila v evanjelickom kostole za účasti veľkého množstva športovcov z rôznych kútov republiky. Z kostola na cintorín niesli rakvu s nebohým športovcom členovia horskej služby, ktorí mu na hrob položili obrovský veniec z kosodreviny.

Prešlo polstoročie. Ľahká atletika sa v Banskej Bystrici aj naďalej rozvíjala, najmä po vzniku TJ Dukla Banská Bystrica. Na Jána Bakaljara sa však v meste takmer zabudlo. Možno by stačilo pomenovať po ňom vhodný ihrisko a možno zorganizovať na jeho počesť tradičný cezpoľný beh.

Igor Chromek

Ján Bakaljar

SPOMÍNATE SI NA ODZNAK BUDOVATEĽA BANSKEJ BYSTRICE ?

Začiatkom roku 1955 vyhlásil Mestský národný výbor (MsNV) v Banskej Bystrici súťaž zameranú na zveľaďovanie a skrášľovanie mesta brigádnickým spôsobom. Zapojiť sa do nej mohli jednotlivci, ako aj kolektívy, najmä školy.

Pod pravidlami súťaže sú uvedené mená vtedajšieho predsedu MsNV Juraja Kostiviara a predsedu Komisie pre úpravu a zveľaďovanie mesta Ondreja Legiňa. Vo výzve k občanom mesta sa uvádza: „*Je na každom občanovi nášho mesta, aby sa Banská Bystrica spoločným pričinením nás všetkých zaradila v jubilejnom roku Banská Bystrica 700 rokov mestom medzi najkrajšie mestá v našej vlasti a čestne obstála vo veľkej vlasteneckej súťaži. Takto s pocitom hrdosti nad vykonanou prácou dôstojne oslávime 10. výročie oslobodenie mesta hrdinskou Sovietskou armádou.*“

V tom čase bolo neodmysliteľným pravidlom, že všetko muselo byť náležite zideologizované, a teda aj obidva termíny vyhodnotenia súťaže prispôbili politickým výročiam. Prvé vyhodnotenie bolo stanovené na 9. mája 1955, čiže na 10. výročie oslobodenia ČSR Sovietskou armádou a druhé na 7. novembra 1955, čiže na 38. výročie VOSR.

Účastníci súťaže sa brigádnicky podieľali na rôznych prácach v meste, napríklad na výstavbe futbalového štadióna, ale najmä plážového kúpaliska na Štiavnickách. Po zrušení Sokolskej plavárne pod Urpinom a neskôr aj Vojenskej plavárne na Srnkovej totiž mnohým veľmi záležalo na čo najrýchlejšom preklenutí obdobia bez možnosti letného kúpania a

plávania na území mesta, ktoré niektorí Bystričania kompenzovali návštevami kúpaliska na Sliaci. Všetky odpracované brigádnické hodiny sa evidovali a potvrdzovali v „budovateľskom preukaze“, ktorý mal k dispozícii každý účastník súťaže.

Odmenou pre jednotlivcov za odpracovanie 80 brigádnických hodín bol pozlátený odznak, za 40 brigádnických hodín strieborný odznak a za 24 brigádnických hodín bronzový odznak budovateľa Banskej Bystrice. Okrem toho pre najlepších jednotlivcov a kolektívy boli určené aj vecné odmeny.

Blížšie údaje o vyhodnotení tejto súťaže nie sú k dispozícii. V krajských novinách Smer zo dňa 3. decembra 1955 nachádzame len zmienku o tom, že v akcii zveľaďovania miest a obcí si najlepšie počínalo mesto Banská Bystrica, kde od začiatku roka v prepočte na jedného obyvateľa bolo odpracovaných 27 a pol brigádnických hodín, čím bolo vytvorené dielo v hodnote 8 985 671 Kčs.

Aj keď tieto údaje môžu byť nadhodnotené, podstata spočíva v tom, že sa prostredníctvom súťaže o odznak budovateľa Banskej Bystrice podarilo zainteresovať do zveľaďovania mesta mnohých občanov a najmä školskú mládež.

Július Burkovský

V nadväznosti na históriu Chaty pod Ďumbierom z minulého Permonu (1/2012) uvádzame humoristickú črtu Jozefa Hobla, napísanú pri príležitosti položenia základného kameňa tejto chaty. Uverejnená bola „pod čiarou“ v Hronských novinách dňa 2. augusta 1924 (uvádzame pôvodný text bez úprav).

Hor sa na Ďumbier!

Toto heslo vydané neúnnavným klubom čl. turistov, zachvievalo celý predošlý týždeň nielen B. Bystricou, ale širokým ďalekým okolím. Horečné prípravy v dňoch predchádzajúcich na 19. a 20. júl nasvedčovali, že pamätný Ďumbier bude v týchto dňoch cieľom návštevy početných milovníkov prírody a mnohých, ktorí okrem prírody, milujú ešte i niečo iného. Kládol sa totiž 20. júla 1924 základný kameň k turistickej chate na Ďumbieri vo výške 1700 m.

Vedelo sa, že tejto prípravy zúčastní sa sám pán župan a Zvolen sa už asi 14 dní triasol so zatajovaným strachom, či táto slávnosť nebude nejakým úskokom a nejedná sa snád' o vybudovanie župného domu a prenesenie župného sídla na Ďumbier. Tento strach sa ešte stupňoval, keď sa dopočulo, že slávnosti sa zúčastní i pán architekt Jurkovič, ktorý náruživý rád prestavuje staré pamiatky.

A ten Ďumbier je doopravdy pamätný!

Historikovia tvrdia, že Ďumbier je vraj skoro starší, ako zvolenský zámok a rovnako i tento pamätihodný. Išiel vraj raz z popudu klubu čl. turistov zo Zvolena na výlet na Ďumbier sám Ján Jiskra z Brandýsa v sprievode Janka Kozicu a starého Dobáka a tak už vtedy bola československá jednota dokumentovaná.

Starosti Zvolenčanov sa ešte zväčšili keď blúdili povesti, že architekt Beluš pracuje na znameníto pláne výstavby Ďumbiera s prozatímnym počtom 100.000 obyvateľov a architekt Jurkovič hodlá pretvoriť dolejšiu polovicu tejto pamätnej hory na župný dom. Chválabožu tieto obavy sa neuskutočnili.

Pán župan ubezpečil prítomných Banskobystričanov, ktorí ho opravdu majú radi, že na presťahovanie nepomýšľa, a že sa vo Zvolene lepšie cíti ako na Ďumbieri.

Prípravy k slávnosti sa konali s horečným chvatom. Prihlasovali sa stále noví a noví účastníci. Zostavovaný zoznam rečníkov a očakávaná, v tomto ohľadu až do poslednej chvíle márne, prihláška pani Čajákovovej. Najzrúrivejší turisti, tak zvaní „sviatoční“, ač vyšli na Ďumbier len v nedeľu dňa 20. júla 1924 ráno, plnili už od pondelka svoje batôžky potravinými článkami, počítajúc v tom i alkoholu prosté liehoviny. Tajomník obchodnej komory V. Waschko čítal celý týždeň len cestovné spisy, zvlášť Verneovu „Cestu do stredu zeme“ a dr. Holuba „Sedem let po jižní Africe“, Viliam Paulíny hľadal vo svojom bohatom archíve príležitostných rečí vhodné oslovenie starého Ďumbiera.

Riaditeľ štátnych lesov V. Kelemen ubezpečoval dr. Adámka, že netreba sa báť na Ďumbieri nejakého stretnutia s medveďom alebo tigrom, pretože sa tieto zvieratá takým slávnostiam vyhýbajú. Dr. Adámek vzdor tomu vzal so sebou pre všetky prípady batériu z arzenálu v šestke.

Prvé čty výletníkov vyrazili už v sobotu na poludnie. V Podbrezovej boli výletníci u každého vlaku obetavo vítaní deputáciami turistických odborov s hudbou, ktorú dočasne viedol pán Balcár, prednosta stanice.

Nákladné autá s ťažkosťou dopravovali účastníkov po rôznu až pod Trangošku. Peší odchod na Trangošku bol dľa značiek turistického odboru snadný. Námaha starého pána Blazúra, ktorý pred odjazdom z Banskej Bystrice vypil hodnú dávku cmaru a po ceste robil nové značky, bola zbytočná.

Na Trangoške sa zhromaždilo do večera množstvo výletníkov rôzneho pohlavia, najrôznejších politických strán, presvedčení a náboženských vyznaní. Pieklo sa, varilo, spievalo a len v pozdnej nočnej hodine sa kládli hlavy mnohých unavených účastníkov k spokojnému spánku. Pre dámy bola zriadená zvláštna spálňa v jednej kolibe.

Bledé svetlo mesiaca rozlievalo svoju striebornú žiaru po čarokrásnej krajine. Bola to tá čarovná, jasná, tajuplná noc, akú majú radšej básnici než milenci, noc, v ktorej sa tak dobre spieva z navlažených hrdiel.

Málo výletníkov spalo spánok spravodlivých. Rušilo ich i mocné chrápanie, vychádzajúce zo zdravých pľúc vodcu výpravy Dr. Studeničku, ktorému vraj bude pri

budúcom výlete postavená zvláštna koliba – i spev i výkriky niektorých bujných účastníkov. Dost' pozde sa odobral na lôžko pán župan s pánom Varsikom z Bratislavy, ktorí nemohli nájsť svoj pokrovec a usilovali sa odstrániť z pokrovca pána Dra. Adámka. Tieto pokusy vyvolali ostrý protest zo sladkého spánku prebudeneho pána štátneho zástupcu. Už, už to vyzeralo, že rozhostí sa ticho, keď usínajúceho Viliama Paulínyho vzbudil výkrik akéhosi mládenca, ktorý v tichú noc zareval hlasom túra „Ja idem na Ďumbier“. Tento výkrik bol zbytočným, pretože sa z prítomných nikto nedomnieval, že by nočný kriklúň šiel snád' na Urpín. Dlhšiu dobu bavil spoločnosť svojim nástrojom i starý gajdošík.

Ticho bolo náhle prerušené krikom dám, ubytovaných v kolibe. Poplašila ich malá myška. Dámy vyskočili zo svojich postelí a nadvihnúvše sukne plašili votrelca prenikajúcim krikom. Tento zvonný výhľad nedopriali bohužiaľ mužským milovníkom prírody.

Viliam Paulíny vynútil si konečne kľud tým, že požiadal strážcu bezpečnosti, aby s ohľadom na spiacieho pána župana zamedzil bujný prejav veselosti. Proti tomuto sebeckému zneužitiu svojej úradnej autority, protestoval zase pozdejší pán župan. Noc ubiehala, niektorí nedočkavci vypravili sa už o polnoci na Ďumbier a boli ráno nájdení polo zmrzlí.

Pri východe slnka oživoval tábor na Trangoške. Jedným z najčulejších účastníkov bol Milan Kulišek. Vstal, pekne sa umyl, postavil sa tvárou k slnku, vyhrnul ľavý rukáv, omotal ruku remienkom, na čelo upevnil malý predmet a trímajúc v ruke väzok

zínočky, polohlasne šepтал slová vďaka Hospodinovi. Túto pobožnosť vysvetlil dodatočne tým, že bol svojím priateľom Samom Piklerom požiadaný, aby na slávnosti zastupoval slovenskú banskobystrickú obec židovskú. Milan Kulišek ač evanjelik, žiadosti svojho priateľa vyhovel, pretože medzi kresťanmi je on židom najbližším.

Nastal pochod na Ďumbier. Krásna reč pána župana, doplnená recitáciou, reči zástupcov všetkých možných a nemožných korporácií a poklepy na základný kameň, ktorý bol na Ďumbier náročky privezený už pred slávnosťou, ale množstvom poklepov bohužiaľ značne otľčený. Miesto pre turistickú chatu venovalo blahovoľne mesto Brezno. Tento dar vynahradiť mestu jeho pokrokový starosta tým, že nechá vyberať poplatky z prednášok, ktoré sa snád' budú v turistickej chate na Ďumbieri, nebudeli chata slúžiť iným účelom. Prítomnosť hláv, riaditeľa Živnostenskej banky v Prahe, pána R. Piláta, vyvolala povest', že Živnobanka zriadí na Ďumbieri svoju filiálku.

Medzi slávnosťou bolo badať znekludnenie, keď objavili sa na oblohe nepatrné mráčiky, lebo niektorí výletníci nemali so sebou dáždniky. Nejednen spomínal obozretnosť starostu mesta Banskej Bystrice pána Ondreja Hanzlíka, ktorý bez dáždnika nikde nevýjde.

Ale slávnosť skončila bez nehody, účastníci dostali sa šťastne k domácom krbom a dľho, dľho, budú ešte spomínať na Ďumbier.

Jozef Hobl

POĎTE POZNÁVAŤ

nádherne zákutia banskobystrického okolia a našu najstaršiu históriu

Dňa 7. júla redakcia Banskobystrického Permonu Vás pozýva na spoločnú turistickú návštevu Hornej a Dolnej Túfnej s odborným historickým výkladom. Spoznáme nielen zaujímavé zákutia Veľkej Fatry, ale aj miesto, kde sa našli kosti jaskynného medveďa a stopy po pravekých ľuďoch.

Stretneme sa pri reštaurácii Čierna ovca pod Harmaneckou jaskyňou o 9.00 hodine. Doprava k reštaurácii je individuálna. Zoberte si so sebou dostatok nápojov, jedla a vhodné turistické oblečenie.

Tešíme sa na príjemne strávenú sobotu. Váš Bystrický Permon.

BYSTRICKÝ PERMON

Vydáva: Banskobystrický geomontánný park, Vychádza štvrťročne. Šéfredaktor: Ing. Pavel Gender. Zodpovedná redaktorka: PaedDr. Slavomíra Očenášová-Štrbová, PhD., Redakčná rada: Ján Baláž, doc. PhDr. Jolana Darulová, CSc., Mgr. Jozef Ďuriančík, PaedDr. Dušan Jarina, Igor Chromek, Milan Zuffa-Ellek, Ing. Július Burkovský, PhDr. Vladimír Sklenka, Mgr. Eva Furdiková, RNDr. PhDr. Richard R. Senček, PhD., Michal Kiššimon, Grafická úprava: PaedDr. Dušan Jarina, Adresa redakcie: Ing. Pavel

Gender, Horná 48, 974 01 Banská Bystrica, e-mailový kontakt: gender@pobox.sk, nasudi@gmail.com, Tlač: Svetlík Štefan, Slovenská Lupča, Registr. číslo: OÚ-OPT-1/2003. Elektronickú podobu nájdete: www.banskabystrica.sk v podadresári kultúra a www.permon.eu